

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Emilija Stojkova

Makedonsko-albansko vprašanje in etnični nacionalizem

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Emilija Stojkova

Mentor:izr. prof. dr. Iztok Prezelj

Makedonsko-albansko vprašanje in etnični nacionalizem

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

*Za pomoč pri izdelavi diplomske naloge se za strokovno usmerjanje in nasvete zahvaljujem mentorju **dr. Iztoku Prezlju**. Zahvaliti se moram tudi **družini**, ki mi je ves čas študija stala ob strani in me na tej poti podpirala.*

MAKEDONSKO-ALBANSKO VPRAŠANJE IN ETNIČNI NACIONALIZEM

V diplomski nalogi je analizirana situacija v Republiki Makedoniji od njene osamosvojitve naprej s poudarkom na etničnem nacionalizmu obeh entitet, makedonske in albanske, v smislu varnostne grožnje Republiki Makedoniji. Dinamika makedonsko-albanskih odnosov se je poostriala prav po njeni osamosvojitvi. V Makedoniji etnični Albanci predstavljajo skoraj tretjino prebivalstva, zato so zahtevali položaj konstitutivnega naroda, česar pa makedonska večina ni upoštevala. Nenehna razhajanja med entitetama ter nasilni incidenti so pripeljali do oboroženega konflikta leta 2001, ko je teroristična organizacija Osvobodilna narodna vojska (ONV) posegla po orožju ter vkorakala v Republiko Makedonijo. Oborožen konflikt se je končal z Ohridskim sporazumom. »Post-ohridska« Makedonija je dosegla pomembne spremembe in napredek glede statusa Albancev, vendar se je njihova nacionalistična ideologija okrepila s tem pa se je posledično okrepila tudi albanska nacionalistična ideologija. Sporazum je težil k ustvarjanju multietnične države istočasno pa je povečeval etnizacijo političnega ter družbenega življenja. Nacionalistične ideologije se na makedonski strani kažejo predvsem v politični stranki VMRO-DPMNE, ki nenehno provocira s promoviranjem makedonske identitete ter albanske manjšine ne upošteva veliko, na albanski strani pa v pojavu novih ter delovanju starih gverilskih ekstremističnih gibanj, ki povzročajo nasilne incidente. Torej je v smislu varnostne grožnje Republiki Makedoniji bolj nevarna albanska manjšina, ker kljub Ohridskemu sporazumu, ki naj bi končal sovražnosti, še zmeraj izvaja raznovrstno nasilje.

***Ključni pojmi:** Republika Makedonija, Albanska manjšina, oborožen konflikt, etnični nacionalizem, ekstremizem.*

MACEDONIAN-ALBANIAN QUESTION AND ETHNIC NATIONALISM

This bachelor's thesis deals with the political situation in the Republic of Macedonia, focusing primarily on the time since the declaration of independence. Its emphasis lies on ethnical nationalism among the republic's two ethnic groups, the Macedonian and the Albanian in terms of a security risk towards the Republic of Macedonia. The dynamic of Macedonian-Albanian relationships has intensified just after the declaration of independence. The Albanian ethnical minority in Macedonia represents one third of the Republic's population, therefore it demanded to be recognized as a constituent nation, an idea which was rejected by the Macedonian majority. The constant divergence among the two entities had led to an armed conflict in 2001, when a terrorist organization, the National Liberation Army, took to arms and entered Macedonia. The conflict came to an end with the Ohrid Agreement. The "post-Ohrid" Macedonia has brought important changes and progress considering the status of Albanians their nationalistic ideology however has strengthened and all this led to an even greater discontent with the Ohrid Agreement and further deepened the Albanian's nationalistic ideology. The agreement leaned towards creating a multi-ethnic state, but at the same time caused the political and social life in Macedonia to become increasingly connected with ethnicity. The Macedonian nationalistic and radical ideologies are reflected in the VMRO-DPMNE political party, which is continuously provoking by proclaiming the Macedonian identity and mostly rejects the Albanian minority. On the Albanian side the nationalistic ideology is reflected in old and new extremist guerilla groups or movements which carry out violent attacks. Therefore, in terms of a security risk to the Republic of Macedonia, the Albanian minority poses a greater threat, since it still exercises violence despite the Ohrid Agreement.

***Key words:** Republic of Macedonia, Albanian minority, armed conflict, ethnic nationalism, extremism.*

KAZALO

1	UVOD	7
2	CILJI DIPLOMSKE NALOGE IN METODOLOGIJA.....	8
2.1	Cilji preučevanja in hipoteze	8
2.2	Metode preučevanja.....	9
2.3	Opredelitev temeljnih pojmov	9
2.3.1	<i>Nacionalizem</i>	9
2.3.2	<i>Ekstremizem</i>	11
3	DEJSTVA O REPUBLIKI MAKEDONIJI.....	12
3.1	Kratka zgodovina Republike Makedonije	12
3.2	Makedonska identiteta in odnosi s sosednjimi državami	14
3.3	Albanska manjšina v Republiki Makedoniji	16
4	ODNOS MED ALBANSKO MANJŠINO IN ETNIČNIMI MAKEDONCI TER VZROKI ZA KONFLIKT 2001	17
5	MAKEDONSKO-ALBANSKI KONFLIKT 2001.....	22
5.1	Potek dogodkov	22
5.2	Ohridski sporazum.....	23
6	NACIONALIZEM IN EKSTREMIZEM NA OBEH STRANEH	26
6.1	Politične stranke in nacionalizem	27
6.2	Nacionalizem v gibanjih in organizacijah	34
6.2.1	<i>Albanska stran</i>	34
6.2.2	<i>Makedonska stran</i>	39
7	ZAKLJUČEK	41
8	LITERATURA	46

1 UVOD

Po drugi svetovni vojni je na ozemlju Makedonije prišlo do številnih sprememb. Glavna značilnost vseh teh procesov, ki so bili za makedonski narod na Balkanu (večinoma) negativni, je mešanje dveh različnih kultur in ver – islama in krščanstva. Za ta čas je značilna »albanizacija« (predvsem) zahodne Makedonije, pri čemer je imela pomembno vlogo prevladujoča religija, to je islam (Ačkovska 1999, 113–114). V Makedoniji etnični Albanci uradno predstavljajo skoraj četrtino prebivalstva, neuradno pa podatki kažejo, da kar tretjino. Neodvisnost leta 1991 je sicer podprla velika večina populacije, vendar so se izredno resna razhajanja med Makedonci in Albanci pojavila praktično takoj po tem. Etnični Albanci so začeli z bojkotom prevladujoče slovanske države in oblikovali svoje paralelne institucije. Slovanska večina je v tem videla sabotžo suverenosti svoje že tako šibke države in je na podlagi tega reagirala s še večjo izolacijo etničnih Albancev (Stefanova 2003, 172–180).

Dinamika makedonsko-albanskih odnosov se je poostrila po razglasitvi Republike Makedonije kot suverene države. V središču te dinamike leži nezadovoljstvo albanskega prebivalstva z njenim političnim statusom ter z makedonskim državotvornim procesom. Sprejetje makedonske ustave je zanikalo enakopraven status manjšinskih skupin. V preambuli je Makedonija opredeljena kot »nacionalna država makedonskega ljudstva«. Primarnost Makedoncev pa se je kazala tudi v superiornosti makedonske pravoslavne cerkve pred vsemi ostalimi verskimi skupnostmi. Etnični Albanci so se začeli pritoževati nad »tiranijo makedonske večine«. Vse skupaj je vodilo do »albanske vstaje« leta 2001, ki je bila rešena z Ohridskim sporazumom še preden je prešla v državljansko vojno (Reka 2008, 55–60). Razlog za vso to dinamiko makedonsko-albanskih odnosov moramo iskati v etničnem nacionalizmu, če ne kar etničnem radikalizmu na obeh straneh. V makedonskih nacionalističnih razpravah »Makedonija« pomeni izključno le eno: Makedonci so edinstveni ljudje s svojim jezikom, kulturo, zgodovino in nacionalno identiteto. V osrčju vseh makedonskih konfliktov leži prav ta etnični nacionalizem (Danforth 1995, 6–7). Na drugi strani imamo Albance, ki svoje nacionalistične in separatistične težnje kažejo s t.i. idejo Velike Albanije, katere cilj je združiti vse Albance v enotno državo.

Naraščanje albanskega prebivalstva, naseljevanje na območja, kjer ga prej ni bilo, ter njegovo napredovanje v državi na vseh ravneh (političnih, izobraževalnih, kulturnih in etničnih) lahko vodi v nastanek že planirane federalizacije prek legalnih institucij sistema. Strah pred radikalizacijo te ideje je močno prisoten pri Makedoncih, saj ta planirana federalizacija lahko

pri nekaterih radikalnih Albancih predstavlja le fazo ustvarjanja ideje »Velike Albanije«. Vprašanje »Velike Albanije« je bilo (in bo) vir vojn na Balkanu kljub deklarativnim evropskim prizadevanjem za skupno življenje, medetnično toleranco in multikulturalizem. Albanski etnocentrizem ter getoizacija (njihovo zapiranje in ustanavljanje t. i. »čistih albanskih področij«) pa so v nasprotju z vsemi evropskimi prizadevanji (Ačkovska 1999, 125–127).

Makedonsko-albanski obojestranski etnični nacionalizem se z Ohridskim sporazumom še zdaleč ni končal. Kot rezultat napetosti med obema etničnima skupinama še danes prevladujejo negativne podobe na obeh straneh. Vse skupaj se seveda kaže tudi v političnem smislu, z obstojem številnih političnih strank in gibanj, tako makedonskih kot albanskih – seveda vsaka od njih poudarja svoj prav.

2 CILJI DIPLOMSKE NALOGE IN METODOLOGIJA

2.1 Cilji preučevanja in hipoteze

Diplomska naloga bo zajemala politično situacijo v Republiki Makedoniji s poudarkom na konfliktu med Makedonci in albansko manjšino leta 2001. Predvsem se bom osredotočila na posledični obojestranski etnični nacionalizem v smislu možne varnostne grožnje Republiki Makedoniji. Diplomska naloga bo sestavljena iz dveh delov. V prvem delu bom analizirala makedonsko-albanski konflikt iz leta 2001, in sicer vzroke, potek dogodkov in njegov zaključek, torej Ohridski sporazum. V drugem delu pa se bom osredotočila predvsem na vzroke za etnični nacionalizem med entitetama predvsem v političnih strankah in gibanjih, kjer je le-ta močno izražen. Makedonsko-albanski konflikt bom poskušala aplicirati na današnje razmere v Makedoniji in vzročno-posledični etnični nacionalizem v političnih strankah in gibanjih. Ob tem želim podati sintezo teh skupin v smislu varnostne povezave v državi oziroma možne ogroženosti Republike Makedonije.

Postavila bom dve hipotezi, in sicer:

H1: Makedonsko-albanski konflikt leta 2001 je bil ključen dejavnik za nastanek bolj radikalnega etničnega nacionalizma v po-konfliktni Republiki Makedoniji.

H2: Albanske politične stranke, skupine in gibanja so povzročili več incidentov na podlagi nacionalizma in so bolj nevarni od makedonskih ter bolj ogrožajo varnost Republike Makedonije.

2.2 Metode preučevanja

V okviru zastavljenih ciljev, obeh hipotez in celotne strukture analize v diplomski nalogi bom uporabila več metod. Da bom Republiko Makedonijo lahko postavila v zgodovinski kontekst, s pomočjo katerega bom poskusila jasneje predstaviti situacijo v državi, bom uporabila deskriptivno in zgodovinsko metodo. Predvsem se bom osredotočila na oboroženi konflikt 2001, ki je izbruhnil zaradi nasilja albanskih skrajnežev na severu države. Tu bom poleg deskriptivne in pojasnjevalne metode uporabila še analizo in interpretacijo primarnega vira (Ohridski sporazum). Pri identificiranju ključnih večjih političnih strank, skupin in gibanj, ki delujejo v državi tako na makedonski kot tudi na albanski strani, pa bom uporabila metodo analize in interpretacije sekundarnih virov, torej knjig, publikacij, strokovnih člankov in uporabne literature z medmrežja, pomagala pa si bom tudi z metodo študije primera ob analizi posameznih skupin. S pomočjo vseh omenjenih metodologij bom prišla do določenega zaključka pri obeh postavljenih hipotezah, ob tem pa bom uporabila tudi primerjalno metodo, da bom lahko ustrezno (delno) zavrnila oziroma (delno) potrdila hipotezi.

2.3 Opredelitev temeljnih pojmov

2.3.1 Nacionalizem

Ko skušamo opredeliti nacionalizem, v zvezi z njegovo definicijo naletimo na ogromno problemov. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) nacionalizem opredeli kot »prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi ne glede na pravice drugih narodov« in kot politično smer, »ki trdi, da so narodne koristi pomembnejše od razrednih, ideoloških« (SSKJ 1994, 592).

Če se osredotočim na celotno diplomsko nalogo, je najprimernejša Hastingsova definicija nacionalizma. Po Hastingsu (1997, 3–5) nacionalizem lahko izhaja tako iz teorije, kot tudi iz prakse. Teoretično gledano je nacionalizem politična sila, ki poudarja, da vsak narod mora imeti svojo državo. V praksi pa nacionalizem temelji na prepričanju, da je svojo lastno etnično in nacionalno tradicijo potrebno braniti za vsako ceno in z namenom ustvariti svojo lastno državo.

Po Smithu (2005, 19) je nacionalizem »ideološko gibanje, ki si prizadeva za ohranitev ali pridobitev avtonomije, enotnosti, identitete obstoječega ali potencialnega naroda oziroma nacije«.

Obstaja cela vrsta različnih definicij nacionalizma, ki poskušajo pojasniti zapleten in praviloma protisloven družbeni pojav. Žagar (1999, 300) pravi, da ima lahko pojem »nacionalizem« veliko različnih pomenov, in sicer:

- i. poudarjen občutek etnične identitete in pripadnosti posameznika neki etnični skupnosti (najpogosteje narodu), ki je praviloma negativno in izključujoče definirana v odnosu do drugih, ki niso pripadniki te etnične skupnosti;
- ii. močno etnično čustvo, ki je pogosto pretirano, izključujoče, agresivno in usmerjeno proti »drugim«, ki niso, ali vsaj niso priznani, kot pripadniki določene etnične skupnosti;
- iii. (politično) ideologijo, doktrino in specifičen tip politične filozofije;
- iv. specifičen družbeni in politični princip – predvsem kot kriterij za sprejemanje in priznavanje članstva v določeni etnični skupnosti posamezniku;
- v. specifično (praviloma etnično izključujočo) politiko družbenega gibanja, politične stranke ali nacionalne države;
- vi. koncept in dejavnik za družbeno in politično mobilizacijo ljudi, ki se štejejo za brezpogojno lojalne pripadnike določene etnične skupnosti.

Vse te definicije se zdijo primerne, ko govorimo o makedonskem ter albanskem nacionalizmu. Makedonski nacionalizem popolnoma opiše predvsem prva definicija, gre torej za poudarjen občutek etnične identitete in pripadnosti posameznikov neki etnični skupnosti oziroma narodu. Ta skupnost je negativno in izključujoče definirana v odnosu do drugih, v tem primeru Albancev, ki niso pripadniki te etnične skupnosti ter ostalih sosednjih držav, ki jih vseskozi negirajo. Ko govorimo o makedonskem nacionalizmu je primerna tudi četrta definicija, saj se gre v Makedoniji pravzaprav za etnično izključujočo politiko politične stranke VMRO-DPMNE, spet proti albanski manjšini. Za albanski nacionalizem in njihovo idejo »Velike Albanije« pa se zdi nacionalizem kot koncept in dejavnik za družbeno in politično mobilizacijo ljudi, ki se štejejo za brezpogojno lojalne pripadnike etnične skupnosti, prava definicija, ki opiše njihov nacionalizem.

2.3.2 *Etnični nacionalizem*

Edini pravi nacionalizem je pravzaprav etnični nacionalizem. »Etnični nacionalizem priznava narod kot etnično skupino, katere posameznik mora imeti vsaj nekaj prednikov iz prejšnje generacije, torej je pripadnost določenemu narodu dedna. Ta definicija naroda je v nasprotju s

kulturno definicijo naroda, ki dovoljuje, da lahko postane nekdo član naroda zgolj s kulturno asimilacijo«. Politična legitimnost etnično-nacionalistične države izhaja iz statusa domovine etnične skupine (Brown 2000, 6).

Etnični nacionalizem je trenutno najpogostejša oblika nacionalizma in se ga zaradi tega v večini primerov imenuje samo kot nacionalizem.

Gagnon se sprašuje, ali je primer razpada Jugoslavije pogled v prihodnost mednarodnih odnosov, saj je etnično mešanih regij v obdobju po hladni vojni res ogromno. Vedno več konfliktov, ki ogrožajo mednarodni mir in stabilnost, je ravno zaradi upravičevanja v smislu etničnosti, kulture in religije. Gagnon je prepričan, da je nasilen konflikt med etničnimi razkoli povzročen s strani elit, da bi ustvarili nek notranji politični kontekst, kjer je etničnost edina politično relevantna identiteta (Gagnon 1994/1995, 130–133).

2.3.3 *Ekstremizem*

Coleman in Bartoli (2003, 1–8) ekstremizem opredeljujeta kot izredno kompleksen pojav, čeprav je to njegovo kompleksnost pogosto težko razumeti. Po njuno se ekstremizem najpreprosteje definira kot aktivnosti (prepričanja, obnašanje, čustva, dejanja in strategije) z značilnostmi daleč od običajnih. V nekem konfliktu se lahko pokaže tudi v zelo hudi obliki. Kljub temu pa avtorja trdita, da je označevanje dejanj, ljudi in skupin kot »ekstremističnih« in označevanje, kaj je »običajno«, vedno subjektivno in politično vprašanje. Zato je potrebno upoštevati, da bodo dejanja določenega kroga ljudi, ki jih mi razumemo kot ekstremistična, nekdo drug lahko razumel kot pravična in moralna. Prav tako pa je potrebno upoštevati le-ta dejanja tudi v zgodovinskem kontekstu. Kako definirati ekstremizem, je odvisno tudi od moči – v obdobju konflikta so člani skupine z »nizko močjo« opredeljeni kot bolj ekstremni od tistih, ki imajo več moči, prav tako pa je takrat tudi bolj verjetno, da bodo ekstremistična dejanja storjena s strani ljudi »na obrobju« (v obravnavanem primeru je to albanska manjšina v Makedoniji). Ekstremistična dejanja se razlikujejo glede na taktiko – nekatera so nasilna, druga spet ne.

Na ekstremizem se lahko po avtorjema sodeč gleda z več perspektiv. Za diplomsko nalogo se zdijo primerne tri perspektive. Prva je, da negativni pogoji, kot so revščina, neustrezna zdravstvena oskrba, pomanjkljiva izobraženost in visoka stopnja nezaposlenosti, ob tem pa tudi zanikanje osnovnih človekovih potreb in neskončni občutki manjvrednosti, ustvarjajo vedno širši prepad med različnimi prepričanji ljudi, in prav to lahko vodi v ekstremnost.

Glede na to, da poznam situacijo v Makedoniji ne le preko medijev, knjig, publikacij ali strokovnih člankov, se zavedam, da tamkajšnja situacija ni niti malo zavidljiva. Nadalje, druga primerna perspektiva ekstremizma je, da je ekstremizem vrsta racionalne strategije v »igri za moč«. Torej so takšna dejanja, če pogledamo s političnega vidika (na primer neskončno poudarjati svoje vrednote in zaničevati vse ostale, škodovati nasprotniku in podobno), storjena z razlogom, da bi se zagotovila neka določena moč. Tamkajšnja politika ne gleda na celotno dobro države (čeprav bo to zatrdil čisto vsak tamkajšnji politik), temveč na to, kdo bo močnejši, kdo ima prav in zakaj »je ravno moja stranka najboljša stranka«. Tretja perspektiva gledanja na ekstremizem pa je, da ekstremizem izvira iz nekih (zgodovinskih) ideologij. Tu se nanašam na albansko manjšino v Makedoniji, pa tudi na željo po »Veliki Albaniji«.

3 DEJSTVA O REPUBLIKI MAKEDONIJI

3.1 Kratka zgodovina Republike Makedonije

Današnja Makedonija predstavlja samo del antične Makedonije, katero je izpod grške oblasti osvobodil Filip II. Makedonski (359–336 pr. n. št.), kasneje pa je njegov sin Aleksander III. Makedonski (356–323 pr. n. št.) osvojil in združil ozemlja ter ustvaril ogromen imperij. Današnji Makedonci so potomci slovanskih ljudstev, ki so naseljevali Balkanski polotok v 6. in 7. stoletju (Južnič 1992, 1163). Makedonski Slovani so se združevali v okolici bizantinskega Soluna, kjer so se mešali z ostanki staroselcev Grkov, Romanov, Bolgarov in predniki Albancev. Slovansko prebivalstvo se je obdržalo med Šar Planino na severu, Solunskim zalivom na jugu, Pindom na zahodu ter Rodopi na vzhodu. Prevzeli so ime Makedonija, ki je bilo še iz rimskih časov. Po večkratnih poskusih osvojitve bizantinskega Soluna so bili do leta 864 podrejeni bizantinski po tem letu pa bolgarski oblasti. Med makedonskimi Slovani se je pod bolgarsko oblastjo dokončno razširilo krščanstvo ter izoblikoval jezik. Zasluge za to gredo Metodovima učencema Klimentu in Naumu Ohridskemu. Na jugovzhodnem Balkanu so se do konca 8. stoletja izoblikovale tri samostojne države, in sicer Hrvaška, Srbija in Bolgarija. Tudi makedonski Slovani so hoteli samostojno državo, zato je leta 976 izbruhnil upor pod vodstvom Samuela, ki je do konca 10. stoletja osvojil vso Makedonijo. Država je razpadla leta 1018 zaradi obnovljene bizantinske moči (Klemenčič 2003, 91–94).

V 14. stoletju so na ozemlje Makedonije prodrli Turki, ki so zopet onemogočili osamosvojitve Makedonije. Pod pritiski kolonizacije in islamizacije je makedonska narodnost umirala. Makedonci so se začeli pomikati proti severu zaradi strahu pred Turki, opustela območja pa so začeli naseljevati muslimanski Albanci, ki so na teh območjih naseljeni vse do danes. Razpad Turškega cesarstva je pomenil za Makedonijo ponoven neuspeh poskus izoblikovanja države, saj je nastopilo rivalstvo med Grčijo, Srbijo ter Bolgarijo za njeno ozemlje. Po berlinskem kongresu leta 1878 so oblasti sosednjih držav povečale svojo propagando v Makedoniji, saj so računale vsaka na svoj del makedonskega ozemlja. Ustanavljali so različna propagandna društva, ki so izpodrivala makedonsko nacionalnost. Leta 1886 je bilo ustanovljeno Društvo sv. Sava, ki je propagiralo srbsko kulturo v Makedoniji, istočasno so grška vlada in trgovci z ustanavljanjem društev širili grško pismenost, daleč najmočnejša pa je bila velikobolgarska propaganda, ki jo je ustanovila bolgarska eksarhija. Pod vsemi temi pritiski pa so leta 1893 v Solunu uspeli ustanoviti Notranjo makedonsko revolucionarno organizacijo (VMRO) (*Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija*), katere glavni namen je bila ustanovitev samostojne Makedonije. Pod vodstvom VMRO je leta 1903 zaradi nevzdržnih razmer, izvedena ilindenska vstaja, katere cilj je bila osvoboditev makedonskega naroda. Nastala je tako imenovana »Kruševska republika«, ki pa je obstajala samo deset dni, ker so Turki upor hitro zadušili. Leta 1912 so se turški nadvladi uprle krščanske države, kar je vodilo do prve balkanske vojne. Turki so bili izgnani z evropskega kontinenta, Makedonija pa se je končno po 500 letih osvobodila izpod njene oblasti (Klemenčič 2003, 91–94). Vojne je bilo sicer kmalu konec, a je takoj po tem sledila še druga balkanska vojna, katere vzrok je bila razdelitev plena in s tem tudi ozemlja Makedonije. Ozemlje je bilo razdeljeno na tri dele, in sicer je Srbija dobila Vardarsko Makedonijo (največji del, ki je podoben današnjim mejam Makedonije), Bolgarija Pirinsko Makedonijo in Grčija je dobila Egejsko Makedonijo (Južnič 1992, 1168).

V 2. svetovni vojni je bilo ozemlje današnje Makedonije razdeljeno med okupatorje. Zahodni del je zasedla Italija, ki je dala to območje v upravo Albaniji, drugo je dobila Bolgarija, jugovzhodni del pa so nemške okupacijske oblasti prepustile Srbiji (Južnič 1992, 1169). Bolgarija je tu videla priložnost za osvojitve Vardarske Makedonije in je leta 1941 okupirala velik del jugoslovanske Makedonije in del južne Srbije ter takoj pričela z bolgarizacijo prebivalstva. Makedonski narod je hitro dojel, da so jih Bolgari rešili izpod srbskega hegemonizma, vendar so s tem še bolj zatrli njihovo nacionalno identiteto, saj so hoteli uničiti vse, kar je makedonskega. Zahodna Makedonija je bila priključena »Veliki Albaniji«, kjer so

italijanski fašisti v sodelovanju z velikoalbanskimi nacionalisti spodbujali trenja med Albanci in Jugoslovani. Velik vpliv pri vračanju Makedonije v Jugoslavijo je imelo jugoslovansko odporniško gibanje pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije, ki je s svojim programom Makedoncem zagotovilo suverenost in enakopravnost. Položaj Makedonije kot enakopravne republike v poveljni Jugoslaviji so uradno potrdili na prvem zasedanju ASNOM-a (*Antifašistično sobranie na narodnoto osvoboduvanje na Makedonija*) leta 1944 (Klemenčič 2003, 94–5). Makedonska nacionalna identiteta je zaživela šele po 2. svetovni vojni z ustanovitvijo Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ), saj je pridobila svoje politične institucije in veliko mero avtonomije. Kot Ljudska republika Makedonija je imela svoje organe zakonodajne, sodne in izvršne oblasti ter svojo ustavo (Taškovski 1968, 134). Z razpadom Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) se je začelo porajati vprašanje reakcije sosed Makedonije v primeru njene osamosvojitve, saj so Srbi, Grki ter Bolgari Makedoncem dolgo odrekli nacionalno identiteto. Tudi Albanija je občasno izražala težnje po zahodni Makedoniji, kjer je bilo naseljeno albansko prebivalstvo (Klemenčič 2003, 95–100). Kljub temu so Makedonci 25. novembra 1990 organizirali prve večstrankarske volitve, kjer so ustanovili prvi večstrankarski parlament, katerega osnovna naloga je bila vzpostaviti pogoje za odcepitev Makedonije od tedanje SFRJ. Konec januarja 1991 je Sobranje Makedonije sprejelo Deklaracijo o suverenosti republike Makedonije, za katero je bil 8. septembra 1991 razpisan referendum. Na referendumu je glasovalo 75% volivcev, deklaracijo pa je podprlo 95% udeležencev referendumu. Na podlagi referendumskega izida je bila tako 17. novembra razglašena neodvisnost Makedonije (Mirčev 1992, 384–385).

3.2 Makedonska identiteta in odnosi s sosednjimi državami

Nasprotujoče težnje do Makedonije, ki so jih izražale Srbija, Bolgarija in Grčija, so povzročile že izbruh balkanskih vojn leta 1912. Vsaka država je poskušala dokazati svoje ozemeljske zahteve z argumenti, ki so se nanašali na narodno zavest, etnično identiteto, jezikovno sorodstvo ter versko zvestobo prebivalcev območja. Makedonija je bila razdeljena med Grčijo, Srbijo in Bolgarijo in je bila zato podvržena različnim politikam asimilacije. Ko so se sedanje mednarodne meje Makedonije oblikovale in še zlasti zato, ker je Ljudska republika Makedonija postala ena od federativnih držav Jugoslavije s koncem druge svetovne vojne, se je makedonsko vprašanje usmerilo v ugotavljanje, ali značilni makedonski narod dejansko obstaja (Danforth 1995, 28). Ko je konec osemdesetih let prišlo do razpada Jugoslavije in je bila neodvisna Republika Makedonija oblikovana z referendumom leta 1991, se je začela ponovna definicija etničnih identitet. Redefinicija je odprla in poudarila mnogo do

tedaj skritih problemov, saj je konec komunističnega režima omogočil svobodno izražanje antičnih sovražnosti med različnimi etničnimi skupinami (Roter 2001, 221). Za razliko od ostalih držav je Makedonija izstopila iz SFRJ po dokaj mirni poti, saj ni prišlo do vojaških spopadov, ker se je predsednik Gligorov dogovoril s predstavniki JLA o mirnem umiku vojske iz Makedonije. Zataknilo pa se je pri mednarodnem priznanju, saj nobena od njenih sosed ni bila preveč navdušena nad nastankom nove države v regiji. Kljub temu, da je Makedonija 14. januarja 1992 dobila pozitivno mnenje Badinterjeve komisije za mednarodno priznanje, je morala na mednarodno priznanje čakati še nekaj let (Klemenčič 2003, 102). Neodvisnost Makedonije je najprej zmotila Albance in albansko manjšino v Makedoniji ter znova obudila idejo »Velike Albanije«. Na mednarodni ravno oziroma s strani drugih sosed Makedonije, so odgovori na razglašeno makedonsko neodvisnost še bolj negativni. Bolgarija, ki je priznala obstoj makedonske države, ni želela priznati obstoja makedonskega naroda na podlagi trditve, da so Makedonci pravzaprav Bolgari. Srbija, kjer nekateri nacionalisti Makedonijo imenujejo kar Južna Srbija, prav tako niso želeli priznati Republike Makedonije. Grčija pa ni želela priznati ne makedonske države ne makedonskega naroda. Zakaj? Vse, kar je makedonskega – od imena, ljudi, simbolov, zgodovine in ozemlja – je izključno grško. Torej gledano z grške perspektive bi bilo mednarodno priznanje Republike Makedonije grožnja kulturni dediščini grškega naroda kot tudi teritorialni integriteti države Grčije (Danforth 1995, 12–13). Zaradi spora z Grčijo, ki je bila takrat že članica EU ter zveze NATO, je bila Makedonija sprejeta v mednarodne integracije pod imenom Bivša jugoslovanska republika Makedonija (FYRM) (Klemenčič 2003, 102).

V makedonskih nacionalističnih razpravah »Makedonija« pomeni eno in izključno le eno: Makedonci so edinstveni ljudje s svojim jezikom, kulturo, zgodovino in nacionalno identiteto. V osrčju vseh makedonskih konfliktov pa leži etnični nacionalizem (Danforth 1995, 6–7). Makedonska nacionalna identiteta je bila na začetku »povezana le z religijsko pripadnostjo«, a se je pod »pritiski ozemeljskih politik sosednjih držav začela oblikovati v opoziciji kategorije drugih (Grkov, Bolgarov, Srbov in Albancev). V etničnosti ali nacionalizmu izključevanja tako dominantna skupina vsiljuje svoje lastne vrednote« manjšini »ter izključi del prebivalstva iz oblasti. Na sprejem določene identitete vplivajo ekonomske, politične in družbene strukture. Tako lahko politične institucionalne strukture zagovarjajo sprejem določenih identitet in poskušajo preprečiti sprejem drugih«. Kot primer tega lahko postavimo grško obravnavanje severnih Makedoncev v svoji državi in makedonsko obravnavanje etničnih Albancev. Torej »Makedonci ne bi razvili svoje nacionalne identitete, če ne bi bili

podvrženi negaciji lastne nacionalnosti s strani sosednjih držav. Makedonski nacionalisti so upodabljali Bolgarijo, Grčijo, Srbijo in Albanijo kot sovražno njihovi nacionalni identiteti in obratno« (Dolinar 2007, 87). Od osamosvojitve naprej je bilo preživetje Makedonije postavljeno pod vprašaj na eni strani s strani relevantnih mednarodnih akterjev, ker nihče ni verjel v njeno sposobnost preživetja, po drugi strani pa so negotovost makedonske identitete izražale tudi nenehne znotraj strankarske politične obtožbe pro-bolgarskih, pro-srbskih in pro-albanskih politik in mnenj. Izzivi, ki pestijo makedonsko državo, narod in identiteto dajejo dva različna zaključka. Na eni strani postaja makedonska identiteta vse bolj odvisna od mednarodnega, predvsem evropskega pogleda na njeno državo, po drugi strani pa so njeni neposredni izzivi identiteti in nenehen politični boj Makedonijo postavili v samozaščitno in antagonistično pozicijo v primerjavi z ostalim Balkanom (Balalovska 2004, 198). Težak boj Makedonije, da se v morju neprestanega oviranja predvsem s strani sosednjih držav definira kot nacionalna država, je verjetno najbolj viden v nizu političnih potez, ki so usmerjene na dokazovanje Makedonije kot nacionalne države in ne države njenih prebivalcev. Visoka politizacija makedonske zgodovine je pogojena z novim in nejasnim statusom države in naroda ter s potrebo po ustvarjanju idejnopolitične legitimnosti države v kompleksnih in nestabilnih razmerah. Prav odnosi s sosedi dokazujejo tezo, da je nacionalna identiteta makedonskega naroda še vedno problematična in je še vedno odvisna od sosedskega pogleda na njo. Z intenziteto sporov s sosedi se okrepi potreba po zaščiti lastne identitete in integritete. Torej je treba razloge za krepitev makedonskega nacionalizma iskati v potezah sosednjih držav, razloge za občutek negotovosti in nevednosti v zvezi z prihodnostjo makedonske nacionalne identitete pa v notranjem stanju države, zlasti v statusu Albanske nacionalne manjšine (Vučić in Milenković 2014, 435).

3.3 Albanska manjšina v Republiki Makedoniji

Albanci v Makedoniji predstavljajo največjo etnično manjšino, saj se je pri zadnjem popisu makedonskega prebivalstva leta 2002 za Albance opredelilo kar 25,2 % prebivalstva. Statistični podatki kažejo, da se je od leta 1994 do leta 2002 albansko prebivalstvo povečalo za 3,5% kot posledica visokega naravnega prirastka oziroma natalitete ter zaradi mehničnega priliva ljudi s Kosova in Albanije (Dimitrov 2002, 2–3). Po nekaterih ocenah albanska manjšina predstavlja celo 40% prebivalstva in je vedno bolj integrirana v makedonsko družbo ter uživa visoko stopnjo politične, teritorialne in kulturne avtonomije (Tatalović 1998, 74). Ker imajo Albanci najvišjo stopnjo natalitete v Evropi, se ocenjuje, da bodo čez nekaj deset

let lahko prerasli makedonski narod in postali večinsko prebivalstvo v Makedoniji. Problem pa je pravzaprav pomanjkanje etničnih Makedoncev (Philips 2009, 68).

Stopnja naraščanja albanskega prebivalstva, njihovo naseljevanje na območja kjer jih prej ni bilo ter njihovo napredovanje v državi na vseh ravneh (političnih, izobraževalnih, kulturnih in etničnih) lahko vodi v nastanek že načrtovane federalizacije (zaradi želje Albancev po statusu konstitutivnega naroda) prek legalnih institucij sistema. Strah pred radikalizacijo te ideje je močno prisoten pri Makedoncih, saj ta načrtovana federalizacija lahko pri nekaterih radikalnih Albancih predstavlja le fazo ustvarjanja ideje »Velike Albanije« (Ačkovska 1999, 125–127). Osamosvojitve Kosova leta 2008 je Makedoncem ponovno pognala strah v kosti, saj je bila osamosvojitve samo še eden od ciljev Albancev, ki si prizadevajo za združitve vseh ozemelj na Balkanu, kjer živijo Albanci, kar pa zajema tudi z albanskim prebivalstvom naseljeno zahodno Makedonijo (Grizold in Zupančič 2008, 327).

Največje težave v Makedoniji se torej kažejo prav v med-etničnih odnosih med Makedonci in Albanci, kot največjo etnično manjšino, ki ni zadovoljna s svojim manjšinskim statusom, a si želi postati vsaj konstitutiven narod v Makedoniji. Zlasti med Makedonci je pogosto čutiti nelagodje, saj se bojijo, da bodo radikalnejši Albanci v Makedoniji čez nekaj časa in po pridobitvi določenih pravic terjali visoko raven svoje avtonomije ter morebiti celo samostojnost in neodvisnost dela države, kjer sestavljajo večinsko prebivalstvo. Ta strah še bolj krepi monolitna homogenost Albancev v Makedoniji, ki posledica vpliva in moči albanskega političnega vodstva, ki sodeluje v vladni koaliciji vse od leta 1998. Prav dejstvo, da pravega političnega pluralizma med Albanci v Makedoniji praktično ni, je zelo negativno vplivalo na nadaljnji razvoj in med-etnične odnose v državi. Dejstvo, da v mnogih okoljih skorajda ni komunikacije in socialne integracije med Makedonci in Albanci, lahko tudi štejemo za zelo negativen dejavnik v tem okviru. Albanci so na drugi strani prepričani, da država njihovih zahtev in pravic ne upošteva in zagotavlja v zadostnem obsegu (Žagar 1999, 296).

4 ODNOS MED ALBANSKO MANJŠINO IN ETNIČNIMI MAKEDONCI TER VZROKI ZA KONFLIKT 2001

Albansko prebivalstvo, ki je naseljeno pretežno na ozemlju Makedonije na meji z Albanijo, je po osamosvojitvi Makedonije izrazilo željo po priznanju svojega položaja kot konstitutivni narod poleg Makedoncev oziroma zahtevo po teritorialno-politični avtonomiji v okviru Makedonije (Tatalović 1999, 1046). V preambuli Ustave Republike Makedonije iz leta 1991

je zapisano: »..Makedonija je konstituirana, kot nacionalna država makedonskega naroda v kateri se zagotavlja popolna enakost vseh državljanov in trajno sožitje makedonskega naroda z Albanci, Turki, Vlahi, Romi in drugimi narodi, ki živijo v Republiki Makedoniji...« (Ustava Republike Makedonije 2001, 1). S to preambulo nekako namiguje, da so etnični Makedonci »na višji ravni« od ostalih državnih manjšin. Albanci so se počutili postavljeni ob bok ostalim manjšinam, ki so mnogo manjše in zanemarljive. Zato so albanski poslanci v parlamentu bojkotirali sprejetje te ustave in so pozvali ZN, naj ne priznajo Makedonije kot neodvisne države dokler ne razčistijo vprašanja statusa albanske manjšine (Poulton 1995, 218). Ker so Albanci bojkotirali referendum o neodvisnosti Makedonije ter sprejetje ustave, so v Skopju zavrnil njihove zahteve po teritorialno-politični avtonomiji in priznanju statusa konstitutivnega naroda. Tako so Albanci januarja 1992 organizirali lasten referendum, na katerem so se z 90% večino odločili za neodvisnost v odnosu do Makedonije. Referendum je Makedonija označila kot nelegalen in ga ni priznala. Po tem ko je v začetku novembra 1993 makedonska policija prijela skupino Albancev ter jih obtožila za poskus vzpostavitve in razglasitve »avtonomne pokrajine Ilirida« (nekaj občin z albanskim prebivalstvom), so izbruhnili konflikti, a jih je mednarodna skupnost kmalu zatrla (Tatalović 1999, 1046).

Glavne zahteve Albancev so bile: priznanje Albancev kot enakopravnega naroda v Ustavi, priznanje albanščine kot uradnega jezika ter možnost izobraževanja v albanščini na s strani države financirani univerzi. Iz teh zahtev pa sledi tudi zahteva po večji zastopanosti Albancev v državni upravi ter decentralizacija oblasti. Makedonska vlada s Kiro Gligorovim na čelu je zaničevala kakršnokoli diskriminacijo v zvezi z Albanci in jim dodeljevala nekatere nepomembne funkcije na ministrstvih. V protestih leta 1992, katerih razlog je bil s strani makedonskih policistov do smrti pretepen Albanec, so bili ubiti še trije Albanci, kar so hitro označili za diskriminatorno dejanje z vsebnostjo etničnega nacionalizma. Zato so Albanci začeli javno opozarjati na etnična neskladja v državi. Leta 1993 so se začele aretacije več Albancev, ki so bili obtoženi posedovanja in tihotapljenja orožja iz Kosova ter Albanije ter formiranja paravojaških formacij z vojnimi štabi in kovanja planov za odcepitev (Philips 2009, 68–71). Po razglasitvi Republike Iliride so Albanci začeli izobešati Albanske zastave po zahodni Makedoniji, medtem ko makedonske zastave ni bilo videti nikjer. To so argumentirali s tem, da zastava ne predstavlja Albanije, temveč celo albansko nacijo. Takšne in drugačne izjave Albancev in predvsem nekaterih albanskih političnih strank so dajale dodatno težo ideji združevanja vseh Albancev in s tem predstavljale še večjo grožnjo Makedoniji. Ker pa makedonska oblast ni mogla ostati ravnodušna do Albanskih teženj in

vrste incidentov, so se v strankah začeli pojavljati nacionalistični programi ter politiki, ki so v javnosti vedno poudarjali, da je manjšinam dodeljeno še preveč pravic ter da je čas, da se posvetijo makedonskim zadevam. Najbolj nacionalistična stranka VMRO-DPMNE – notranja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska stranka za makedonsko nacionalno enotnost (*Vnatrešno-Makedonska Revolucionarna Organizacija – Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo*), ki je bila od začetka osamosvojitve Makedonije na oblasti, je začela s parolami, kot so »Albanci, ven iz Makedonije« ter »...kaj tu sploh iščejo, saj imajo Kosovo!«. Tudi leta 1997, ko je vlada sprejela zakon, ki dovoljuje, da se v okviru pedagoške akademije lahko študira tudi v albanščini, so mnogi Makedonci to videli kot nespoštovanje makedonske suverenosti in kršitev ustavnega načela, da je makedonski jezik edini uradni jezik v državi. Makedonski študenti so začeli z demonstracijami v Skopju, ki pa so kmalu dobile anti-albanski prizvok in zaslišali so se slogani »Makedonija za Makedonce, za Albance plinska celica«. Vse to je vodilo do sporadičnih aktov nasilja proti Albancem na ulicah Skopja (Ismanovski 2008, 38–40). Poleg opisanih incidentov, pa so se v času VMRO-DPMNE na oblasti, dogajale še razne afere Albancev ter Makedoncev, ki bi jih lahko šteli za akte etničnega nacionalizma. Tako se je na primer 1995 leta zgodil poskus atentata na takrat bivšega predsednika Kira Gligorova, za katerega je državna varnost obtožila Albance. Druga afera se je zgodila v Gostivaru, ko so bili v protestih spet ubiti trije Albanci (Iseni 2008, 9–10). Protestirali so za pravico do izobešanja albanskih zastav v mestu Gostivar, zato je makedonska policija reagirala in ubila tri Albance ter jih veliko ranila. Tako imenovani »masaker v Gostivaru« je naredil globok vtis na Albance in podkrepil razmišljanje, da so stvari ušle izpod nadzora in da ni več poti nazaj (Cappelli 1998, 134).

Na parlamentarnih volitvah leta 1998 je zmagovalna stranka VMRO-DPMNE v koalicijo povabila albansko stranko DPA – Demokratsko stranko Albancev (*Partia Demokratike Shiqiptare; Demokratska stranka na Albancite*) in s tem pokazala novo stopnjo zrelosti pri makedonskih političnih strankah in pri volivcih. VMRO-DPMNE je sicer veljala za nacionalistično stranko, a v nasprotju z nekaterimi prepričanji zmaga ni bila osnovana na nacionalizmu, temveč na gospodarskih temeljih. Zelo nenavadno je bilo, da je nacionalistična makedonska stranka povabila v koalicijo albansko nacionalistično stranko, ki je bila pod vodstvom Arbena Xhaferija in je veljala za ekstremistično in secesionistično. DPA je zasedla več ministrskih mest, položaj podpredsednika vlade in dobila sorazmeren delež upravljanja javnih zavodov (Ortakovski 2001, 29). V Makedoniji je takrat obstajalo splošno prepričanje, da Albanci morajo biti zastopani v vladi, tak pritisk pa se je vršil tudi s strani mednarodne

skupnosti. V sodelovanju z DPA je predsednik VMRO-DPMNE Ljupčo Georgievski ugodil zahtevam Albancev po ustanovitvi albanske univerze v Tetovu ter izpustil politične zapornike. Arben Xhaferi in Ljubčo Georgievski naj bi takrat dosegla tudi nek skriven dogovor, da bi nadzor osrednjega in vzhodnega dela Makedonije prevzela VMRO-DPMNE, zahodnega, kjer je največ albanskega prebivalstva, pa DPA. Čeprav so bili odnosi med koalicijskima strankama dobri in je sistem »samo-nadziranja« deloval, pa so se prav zaradi pomanjkanja makedonskega nadzora nad zahodnim delom Makedonije tam začele pojavljati razne ilegalne in kriminalne združbe in nemoteno delovale (Philips 2009, 76, 170).

Poslabšanje razmer v sosednji Jugoslaviji v začetku leta 1998, je makedonsko vlado prisililo v razmislek, kako se bodo izognili takšnih konfliktov na makedonskem ozemlju v primeru razširitve nasilja. Prvo stališče makedonske vlade je bilo, da bo Makedonija zaprla svoje meje. Izjava takratnega predsednika Kira Gligorova je bila, da so makedonske oblasti pripravljene zagotoviti humanitarni koridor za kosovske begunce v primeru očitnega oboroženega konflikta, saj naj bi bila njihova končna destinacija Albanija. Celotna operacija naj bi bila pod mednarodnim monitoringom. Ideja je izzvala različne negativne reakcije. Nekateri kritiki so bili mnenja, da makedonska politika apelira na etnično čiščenje. Ideja je bila negativno ocenjena tako med albanskimi voditelji na Kosovu, kot tudi v Makedoniji. Menduh Tači, podpredsednik DPA, je načrt označil kot »fašistično idejo« obtožujoč Gligorova, da poskuša ustvariti paniko ter, da poziva srbske kampanje k etničnemu čiščenju. Strah pred pritokom beguncev je bil zelo prisoten tudi na makedonski strani, saj je bilo jasno, da se Makedonija zaradi slabega gospodarskega in socialnega položaja ne more spopasti s toliko begunci. Makedonci niso mogli izključiti niti nevarnosti infiltracije nekaterih radikalnih albanskih elementov, ki bi radikalizirala razmere v Makedoniji. Nenazadnje bi pritok tako velikega števila Albancev ogrozil krhko demografsko ravnovesje. Ob izbruhu vojne na Kosovu, je kmalu postalo jasno, da predsednikova ideja ni povsem realna, glede na število beguncev. Makedonija je ostala v zelo negotovi situaciji glede begunskega vprašanja. Meje niso bile zapečatenе in o temi se ni kaj preveč javno razpravljalo. Begunci so bili uradno opisani, kot gosti albanskih družin v zahodnem delu Makedonije. Radikalizacija razmer na Kosovu pa je med makedonskim prebivalstvom stopnjevala »albanofobijo« (Vankovska-Cvetkovska 1999, 11–13). Kljub konstantnim napetostim med albansko manjšino in etničnimi Makedonci od osamosvojitve dalje, pa lahko za eden izmed ključnih vzrokov, za izbruh nasilja leta 2001 štejemo to, da se je leta 1999 iz Kosova v Makedonijo zateklo skoraj 300 tisoč beguncev. Velik pritok kosovskih Albancev je le poglobil etnični konflikt, saj je za

Makedonce predstavljal varnostno grožnjo makedonski identiteti (Grizold in Zupančič 2008, 332). Med konfliktom na Kosovu je zahodni del Makedonije za kosovske teroriste predstavljal enega izmed logističnih centrov ter centrov za usposabljanje. V obmejnih vaseh so bila skladišča orožja, opreme ter nelegalni centri za zdravstveno oskrbo kosovskih teroristov, ki so se vračali iz Kosova. Že tako zapleteno stanje se je poslabšalo zaradi vojaške operacije Nata na Zvezno republiko Jugoslavijo. Po nekajmesečnem bombardiranju so se srbske sile umaknile s Kosova ter podpisale sporazum o namestitvi mirovne misije KFOR. Zmago nad Srbi ter pomoč s strani ZN so Albanci videli kot približevanje k izpolnitvi ideje Velike Albanije (Krzak 2014, 297). Čeprav so Osvobodilno vojsko Kosova (OVK) morali zaradi sporazuma z mednarodno skupnostjo razpustiti, je ta obdržala veliko orožja in opreme (Grizold in Zupančič 2008, 338). Pravzaprav obstajajo dokazi, da je OVK predhodnica oziroma podpornica ONV (Osvobodilna narodna vojska) ter OVPMB (Osvobodilna vojska Preševa, Medveđe in Bujanovca), ki sta kot teroristični skupini začeli oborožen konflikt v Makedoniji in na Kosovu, saj imata obe organizaciji skupne korenine. Ustanovljeni sta bili s strani radikalnih borcev takratne razpuščene OVK, ki so si prizadevali za ustvaritev ideje Velike Albanije. Vidimo lahko, da sta bili obe akciji albanskih oziroma kosovskih teroristov (na Kosovu in v Makedoniji) namenjeni internacionalizaciji obeh sporov, s katero bi dosegli več koristi za Albance in za njihovo veliko idejo. Zelo malo verjetno se zdi, da so bile kasnejše akcije ONV ter OVPMB v Makedoniji in na Kosovu čisto izven konteksta OVK in da jih slednji niso podpirali ter na skrivaj vodili (Krzak 2014, 298–299).

Vzrok etničnega konflikta po navadi moramo iskati v večji stopnji zaprtosti oziroma izolacije znotraj etničnih meja in komunikacije (jezikovne, izobraževalne, športne in kulturne). Kolikor dlje traja ta etnična zaprtost, toliko večja in močnejša je osnova za ustvarjanje na eni strani negativnih stereotipov o ostalih etničnih skupinah (oz. večini) v neki večetnični družbi, na drugi strani pa zelo pozitivnih stereotipov o lastni etnični skupini. Temu pa sledi tudi dolgotrajna strukturalna kriza, ki jo najdemo predvsem na Balkanu. In če temu dodamo še proces tranzicije balkanskih držav v 90. letih, ki ga še vedno spremlja visoka stopnja nezaposlenosti, revščina večine prebivalstva in visoka stopnja korupcije, je najlažje za obstoječe stanje okriviti nasprotno etnične skupine. Če pa v državah obstajajo sanje o ustvarjanju velikih držav oziroma etnično čistih držav, kot je primer Albanije in njihove velike ideje, potem je oborožen konflikt neizbežen. Ko se ta oboroženi konflikt konča, pa vse skupaj privede do še večje etnične oddaljenosti med etničnimi skupinami (Georgievski 2006, 178–179).

Torej celotna situacija od osamosvojitve Makedonije naprej ni bila preveč rožnata. Dokler so se Albanci na svoje načine borili za svoje konstitutivne pravice in proti nadvladi Makedoncev, so jih Makedonci ignorirali ter zanikali kakršnokoli diskriminacijo. Pritok 300 tisoč beguncev je še bolj radikaliziral etnično albansko območje. Medtem ko je nezadovoljstvo Albanske manjšine raslo, so se Makedonci bolj posvečali »makedonskim zadevam« in dokazovanju makedonske identitete v mednarodni skupnosti, zato niso uvideli, kaj bi lahko iz tega nezadovoljstva zraslo.

5 MAKEDONSKO-ALBANSKI KONFLIKT 2001

5.1 Potek dogodkov

Nova faza varnostne in med-etnične nestabilnosti je eskalirala januarja 2001 v vasi Tanuševci. Napadeno je bilo policijsko vozilo, kjer je umrl en policist, trije pa so bili ranjeni. Odgovornost za napad je prevzela ONV in makedonski javnosti sporočila, da je bil napad namenjen proti makedonskim zavojevalcem in njihovim albanskim sodelavcem – izdajalcem. Napad je močno obsodil tudi predsednik DPA Arben Xhaferi in povedal, da to dejanje ni bilo samo zoper Makedonce, temveč tudi zoper interese Albancev v Makedoniji. Februarja se je zgodil drugi incident, ko je makedonska televizija A1 poslala svojo ekipo na teren v Tanuševce. Ekipo je bila zajeta s strani ONV ter kasneje izpuščena. V bližini Tanuševcev je v istem mesecu večkrat prišlo do obstreljevanj med makedonskimi varnostnimi silami in oboroženimi uporniki (Grizold in Zupančič 2008, 334). Oborožen spopad se je iz Tanuševcev razširil na Tetovo, drugo največje mesto v Makedoniji. Obleganje Tetova je trajalo 12 dni pod obstreljevanji strojníc in snajperjev albanskih oboroženih skupin. Makedonske varnostne sile so se borile proti oboroženim upornikom vzdolž severne meje in v hribih okoli Tetova. 25. marca je vlada začela vojaško ofenzivo na obmejnem območju okoli vasi Gračane, Brest, Malino Malo in Gosince. Skrajneži so bili tako prisiljeni k umiku na Kosovo (Ortakovski 2001, 40–41). Po kratkem obdobju zatišja se je zopet pojavilo nasilje, in sicer v bližini Tetova, ko je ONV ubila osem makedonskih vojaških in policijskih pripadnikov. Napad je vodil v nemire po večjih mestih, kjer so Makedonci napadali Albance. Zaradi zaskrbljenosti makedonske vlade so v Tetovu, Kumanovu in Bitoli uvedli policijsko uro, premier Georgievski pa je začel razmišljati o napovedi vojnega stanja, saj bi si tako lahko zagotovil več fleksibilnosti v vojni z ONV. 3. maja so sile ONV ponovno iz zasede napadle makedonske varnostne sile in pri tem ubile dva makedonska vojaka in enega ugrabile. Uporniki so postavili svoje baze v več vaseh v bližini Kumanova. Situacija pa je kljub

vračanju napadov ostala nespremenjena cel mesec. V juniju je prišlo do spopadov na območju Tetova, ko so bili uporniki ONV namenjeni proti Skopju. Zasedli so vas Aračinovo. Ko je ONV zagrozila z napadom na Skopje, natančneje bombardirala naj bi prestolnico, bližnjo rafinerijo nafte in mednarodno letališče, je konflikt prestopil na novo stopnjo. Zaradi bojzani stopnjevanja že tako »eksplozivne« situacije, sta si EU in ZDA začeli prizadevati za pomiritev napetosti s pozivom obeh strani k umiritvi. Premirje med vlado in ONV je trajalo le 11 dni, saj se je makedonski premier odločil napasti in osvoboditi vas kljub pregovarjanjem mednarodne skupnosti. Čeprav je bila vladna ofenziva uspešna, se je srečevala z močnim odporom, vmešala pa se je tudi mednarodna skupnost, ki je hotela vzpostaviti premirje. Ko je makedonska vlada pod močnim pritiskom z zahoda privolila v umik svojih varnostnih sil, so 25. junija ameriški vojaki v okviru KFOR NATO pomagali pri evakuaciji albanskih gverilcev in makedonske policijske enote so postopoma ponovno osvojile vas. Situacijo, ki je vodila v protest pred parlamentom proti odločitvi makedonske vlade o mirnem umiku sil ONV, je poslabšal ponoven spopad 1. julija, ko so uporniške sile vkorakale v vasi zunaj mesta. Z etničnim čiščenjem območja, kjer so živeli Makedonci, je ONV sprožila intenzivne protinapade vladnih varnostnih sil. Zato je mednarodna skupnost 5. julija preko poslancev EU in ZDA dosegla ločena sporazuma o premirju z nedoločenim trajanjem. 25. julija so se NATO in uporniki dogovorili o obnovitvi premirja in umiku uporniških sil. Četudi naj bi premirje obveljalo, se je kasneje, avgusta, zvrstilo še nekaj napadov z ene in druge strani, saj so makedonski policisti ONV obtožili načrtovanja terorističnega napada na prestolnico, ko so zasegli skrivno zalogo orožja. Kmalu zatem so glavne makedonske politične stranke podpisale mirovni sporazum in reforme, katerih cilj je bil izboljšanje položaja Makedonskih Albancev (Daskalovski 2004, 7–11).

5.2 Ohridski sporazum

Spopadi so se končali 13. avgusta, ko so v Ohridu podpisali sporazum o miru, t. i. Ohridski sporazum (v nadaljevanju Sporazum). Sporazum so podpisali predsedniki štirih glavnih strank, in sicer predsednik VMRO-DPMNE Ljubčo Georgievski, predsednik SDSM – Socialdemokratske zveze Makedonije (*Socijaldemokratski sojuz na Makedonija*) Branko Crvenkovski, Predsednik DPA Arben Xhaferi in predsednik PDP – Stranke demokratičnega napredka (*Partija za demokratični prosperitet; Partia Per Prosperitet Demokratik*) Imer Imeri (Kulevska 2007, 99). Lahko rečemo, da je Sporazum končal sovražnosti, ovrigel uporabo nasilja kot sredstva za doseganje političnih ciljev, potrdil suverenost in teritorialno integriteto Makedonije ter ponovno vzpostavil unitarni značaj države. V Ohridskem

sporazumu je poudarjeno, da je treba ohraniti multietnični značaj makedonske družbe, poleg tega pa je podprl vlogo civilne družbe z razvojem decentralizirane moči, nediskriminiranim in enakopravnim zastopanjem v parlamentarnih zadevah ter v izobraževalnem sistemu. Na ta način je sporazum predvidel redefinicijo makedonskega političnega modela, upoštevajoč multikulturne in multietnične potrebe makedonske družbe (Grizold in drugi 2012, 103–104). Sporazum je sestavljen iz osnovnih načel:

- i.) Uporaba sile za uresničevanje političnih ciljev je popolnoma in brezpogojno prepovedana. Samo mirne politične rešitve lahko zagotovijo stabilno in demokratično prihodnost Makedonije.*
- ii.) Makedonska suverenost, teritorialna integriteta in unitarni značaj države so nedotakljivi in morajo biti ohranjeni. Ne obstajajo teritorialne rešitve na etnična vprašanja.*
- iii.) Multietnični značaj makedonske družbe mora biti ohranjen in reflektiran v javnem življenju.*
- iv.) Sodobna demokratična država v svojem naravnem poteku razvoja in zrelosti mora nenehno zagotavljati, da njena ustava v celoti zadovoljuje potrebe vseh njenih državljanov in mora delovati v skladu z najvišjimi razvijajočimi mednarodnimi standardi.*
- v.) Razvoj lokalne samouprave je bistvenega pomena za spodbujanje sodelovanja državljanov v demokratičnem življenju in za promoviranje spoštovanja identitete skupnosti (Ohrid Framework Agreement 2001, 1).*

Sporazum je sestavljen iz treh delov. Prvi del so dolgoročni amandmaji na makedonsko ustavo, drugi del zajema spremembe trenutne zakonodaje, zadnji del pa predstavlja plan končanja sovražnosti ter časovni načrt za implementacijo Sporazuma. Če povzamem glavna določila Sporazuma:

- i. Preambula ustave mora biti spremenjena na način, da bo upoštevala multietničnost Makedonije ter opredelila Makedonijo, kot državo vseh njenih državljanov. Tako so bili preambula Ustave ter nekateri njeni deli spremenjeni na način, da v njej ni omenjenega "Makedonskega naroda" ter besed nacionalnost ali manjšina temveč govori bolj o večinskem prebivalstvu ter o skupnostih.*
- ii. Sporazum je upošteval albanske zahteve po vzpostavitvi uradnega statusa albanskega jezika. Makedonščina sicer ostaja glaven uradni jezik in se ga uporablja v*

mednarodnih odnosih a so priznali albanski jezik, kot drugi uradni jezik na območjih, kjer albanska populacija presega 20 odstotkov prebivalstva. Albanščina se bo uporabljala na centralni ravni, kot tudi na lokalni ravni. Poleg tega bo vlada v prihodnje morala zagotoviti univerzitetno izobrazbo jezikovnih skupnosti, ki govorijo drugi uradni jezik kot makedonščino. Na ta način bo rešeno dolgotrajno vprašanje Albanske univerze, ki je bilo temelj albanskega političnega aktivizma v Makedoniji od začetka 1990.

- iii. novi parlamentarni postopki, ki bodo upoštevali tudi predstavnike drugih skupnosti v Makedoniji, predvsem albanske, kar se tiče kulture, rabe jezika, izobraževanja, osebnih dokumentov ter uporabe simbolov. Ta določba velja tudi za sodstvo ter varuha človekovih pravic, ki bodo upoštevali načela nediskriminacije in pravične zastopanosti skupnosti v javnih organih na vseh ravneh in na drugih področjih javnega življenja.
- iv. Sporazum predvideva tudi močnejše sodelovanje pripadnikov manjšin v javnih ustanovah, ki postane tudi eno od ustavnih načel. Država bo izvajala prakso pozitivne diskriminacije manjšin pri vpisu na univerzo. Po drugi strani pa morajo popraviti razmerje zaposlenih v policiji, na način, da bo obdržalo etnično strukturo prebivalstva torej morajo biti albanski policaji dodeljeni v policijsko strukturo, kjer živi njihova etnična skupina.
- v. Sporazum nadalje predvideva daljnosežno decentralizacijo oblasti. Lokalna samouprava bo tako dobila bistveno več pristojnosti in bo decentralizacija posledično Albancem omogočila večjo avtonomijo na področjih kot so kultura, izobraževanje, zdravstvo ipd.
- vi. in zadnje določilo, v zvezi s prenehanjem sovražnosti, da bodo Natove enote poskrbele za razorožitev ONV ter nadzor nad njeno demobilizacijo (Brunnbauer 2002, 4–7).

»Post-ohridska« Makedonija je dosegla pomembne spremembe in napredek glede statusa etničnih Albancev. Čeprav bi po mojem mnenju malo bolj organizirano javno izobraževanje lahko igralo pomembno vlogo pri združevanju in dobrih odnosih obeh skupnosti. Učni načrti osnovnih in srednjih šol makedonskih učencev ne učijo nič o albanski zgodovini, kulturi in literaturi. Makedonci, še posebej tisti, ki živijo na območjih z albansko večino, so trdno proti vsemu albanskemu. Na drugi strani pa je ta odpor viden tudi pri Albancih. Jezik, ki je mišljen kot sredstvo sporazumevanja, tu pomeni bolj sredstvo diferenciacije in ločevanja. Zelo malo Makedoncev dejansko podpira Ohridski sporazum (le 11%).

6 NACIONALIZEM IN EKSTREMIZEM NA OBEH STRANEH

Ohridski sporazum je povzročil spremembo nacionalne identitete, a je bil nepopoln, saj je upošteval le nezadovoljstvo albanske manjšine in ni vseboval rešitve za makedonsko, že tako sporno, nacionalno identiteto. Lahko rečemo, da je začetna faza implementacije Sporazuma izboljšala dolgoročno nezadovoljstvo albanske manjšine na način, ki ga je makedonska večina smatrala za škodljiv. Transformacija Makedonije v multietnično državo je oslabilo njeno bit kot domovino makedonskega naroda. Sporazum je težil k ustvarjanju multietnične države, istočasno pa je povečeval etnizacijo političnega življenja (Stankovič-Pejnovič 2010, 233). V Makedoniji po ohridskem sporazumu obstajata dve vrsti strank: makedonske in albanske. Skupina strank makedonskega naroda zajema predvsem dve najpomembnejši makedonski stranki SDSM in VMRO-DPMNE. SDSM izhaja iz komunizma in je levo usmerjena stranka, ki sloni na temeljih socialne države in se zavzema za enotnost države na podlagi enakopravnosti in integracije obeh največjih narodov, makedonskega in albanskega, ter vseh ostalih etničnih skupin v Makedoniji. Zdi se, da stranka ne ve točno, kako naj bi dosegli integracijo in vzpostavili enakopravnost. Nacionalno vprašanje poskušajo prikriti s poskusom doseganja ekonomske stabilnosti, rasti in blaginje, ljudje pa naj bi kar pozabili na nacionalno vprašanje. Na drugi strani je že sto let stara VMRO-DPMNE predvsem nacionalistična in desno usmerjena stranka. Njena nacionalistična nota izhaja predvsem iz dejstva, da je imela njena predhodnica VMRO v zgodovini pomembno vlogo pri osvobajanju makedonskega naroda in da se je za to težko borila (Doktrina VMRO-DPMNE 2006, 4). Čeprav javno ne priznava, stranka vidi rešitev makedonskega nacionalnega vprašanja v nadvladi makedonskega naroda nad ostalimi narodi in manjšinami v Makedoniji, predvsem nad albanskim narodom. Takšna in podobna nacionalistična stališča stranke pa bi lahko vodila v razdelitev države ali najmanj v njeno federalizacijo. Podobna nacionalistična stališča ima tudi albanska nacionalna stranka DPA, le z albanske perspektive, zato sta te dve stranki leta 1997 tudi sodelovali. Najpomembnejši stranki albanskega porekla sta DUI in DPA. DUI – Demokratska unija za integracijo (*Bashkimi Demokratik për Integrim; Demokratska unija za integracija*) je stranka leve usmeritve, ki se zavzema za bolj socialno državo in je proti liberalnemu modelu kapitalizma. Podobno kot SDSM poskuša, tokrat z albanske strani, preko hitrejšega ekonomskega razvoja in prijaznejše socialne države prispevati k rešitvi nacionalnega vprašanja Albancev v Makedoniji. Vodi jih Ali Ahmeti, nekdanji voditelj albanskih upornikov v konfliktu 2001. DPA pa je na drugi strani nacionalistična in desno usmerjena stranka. Zavzema se za nadvlado makedonskih Albancev na geografskem

področju, kjer je večina prebivalstva albanske narodnosti. Tudi njihovo stališče bi lahko posledično privedlo do razdelitve oziroma vsaj federalizacije Makedonije. To potrjujejo različne izjave predsednika Arbena Xhaferija, da večnacionalna Makedonija ni možna in da ni druge alternative kot ta, da se vsi Albanci združijo v enotno državo (Kopušar 2005). Torej imata v političnem življenju obe strani dobrega in slabega akterja, ki vplivata na nacionalno vprašanje in krepitev z ene strani nacionalizma z druge pa multikulturalizma. Lahko rečemo, da v Makedoniji obstajata dve vrsti nacionalizma: makedonski in albanski. V po-konfliktni makedonski dilemi se pojavi vprašanje, kako pomiriti dva nacionalizma: narodnega – makedonskega in etničnega – albanskega. Makedonski nacionalizem se krepi s prizadevanjem upravičevanja kontinuiranega obstoja makedonske nacionalne države in z odnosom sosednjih držav do nje, etnični Albanci pa čutijo potrebo po dokazovanju svoje identitete in tako vse skupaj vodi v začaran krog.

6.1 Politične stranke in nacionalizem

Prve parlamentarne volitve po konfliktu so bile prestavljene na september 2002, kljub določitvam Sporazuma, da naj se izvedejo najkasneje do januarja 2002. Takrat je zmagala stranka SDSM in oblikovala koalicijo z novo stranko DUI, nacionalistična VMRO-DPMNE, ki je nasprotovala implementaciji Sporazuma pa je padla v opozicijo. Novega predsednika parlamenta Branka Crvenkovskega je javnost videla kot podporo implementaciji Sporazuma, vendar je še vedno obstajalo veliko Makedoncev, ki so temu močno oporekali. Ne glede na različne kritike lahko Sporazum označimo kot pomemben dosežek, ki je preprečil, da bi se oboroženi spopadi prelevili v državljansko vojno. Pravzaprav se je bivša ONV transformirala v politično stranko DUI in celo sklenila koalicijo z makedonsko stranko SDSM, kar pa je velik napredek za albansko manjšino (Grizold in drugi 2012, 137–138). Predvolilno atmosfero je spremljalo nasilje, katerega največja žrtev je bila novoustanovljena DUI, saj so jo napadali predstavniki nacionalistične VMRO-DPMNE in ekstremni albanski krogi. Po volitvah je zmagovalna SDSM uporno poskušala pojasniti makedonski javnosti, da njena koalicijska partnerica DUI ne predstavlja političnega krila demilitarizirane ONV, kakor je to v kampanji poudarjala VMRO-DPMNE in da so njihovi skupni cilji popolna izvedba Ohridskega sporazuma in izboljšanje ekonomskega in socialnega stanja v državi (Đukanović 2003, 406–408).

Makedonski nacionalistično naravnani intelektualni krogi so Ohridski sporazum ocenili kot negativen, saj naj bi šlo za federalizacijo Makedonije ter naj bi vodil k njeni dokončni etnični

razdelitvi. Podobno mnenje je izrekla tudi makedonska pravoslavna cerkev. Ko je nacionalistična VMRO-DPMNE padla v opozicijo na volitvah 2002, je izjavila, da Ohridski sporazum predstavlja neko mednarodno zaroto proti Makedoniji in tako povzročila paniko pri prebivalcih. Svoje nezadovoljstvo z volitvami in ohridskim sporazumom je pokazala tudi v izjavah, da so SDSM pacifisti in da je stranka DUI le transformacija razoroženih teroristov (Đukanović 2003, 407). Med Makedonci prevladuje prepričanje, da je podpis Ohridskega sporazuma le preprečil vojno in da ni bilo doseženega nič drugega. Med Albanci na drugi strani pa prevladuje stališče, da je s podpisom sporazuma dosežen izboljššan odnos do (vseh) manjšin v državi (Mitrevska 2009, 166). Dan pred podpisom ohridskega sporazuma, 12. avgusta 2001, je takratni notranji minister Vlado Boškovski ukazal obkolitev vasi Ljuboten, kjer so se uporniki ONV še zmeraj zadrževali. Takrat je bilo ubitih deset etničnih Albancev s strani makedonskih paravojaških sil kot maščevanje za prejšnje poboje. Jasno je, da so ti ukrepi ogrozili podpisovanje Sporazuma. Po končnem podpisu Sporazuma pa je mnogo makedonskih parlamentarcev verjelo, da je sporazum samo nagradil terorizem. Po volitvah so vsak korak v smeri izpolnjevanja Sporazuma spremljala dolgotrajna med-etnična pogajanja med glavnima strankama, javni ugovori, bojkoti in občasna nasilja. Poleg tega je vsak korak oviralo mnenje nacionalistične VMRO-DPMNE, ki je hotela dogovorjen izid konflikta pokazati kot izdajalstvo. Njihovo mnenje je močno vplivalo tudi na makedonsko javnost, ki je izrazila odpor do sporazuma (Koktsidis 2012, 185–202).

Medtem, ko so se v političnem vrhu pogajali o implementaciji Sporazuma, so se državljani Makedonije svoje nezadovoljstvo s sporazumom odločili pokazati z ustavnim in nenasilnim mehanizmom-referendumom. 'Pred-ohridska' Makedonija je bila verjetno najbolj centralizirana država v Evropi, zato je bil proces decentralizacije za etnične Makedonce precej čustveno naporen zato so se odločili za referendum o zakonu o teritorialni organizaciji. Veliko ljudi, ki je podprlo referendum je verjetno vedelo, da bi bil njegov uspeh čudežen. »Čudežna skupina«, ki je dala pobudo za referendum, je bila upravičeno imenovana kot politična opozicija. Pobuda je bila sicer podprta s strani neodvisnih intelektualcev, uglednih univerzitetnih profesorjev in članov civilne družbe. Obenem, globina krize legitimnosti v državi ni dopuščala nikomur, niti politični opoziciji pravico, da razmišlja o referendumu kot svojem uspehu. Pobuda za referendum se je pojavila že v začetku leta 2004, s strani organizacije Svetovni Makedonski kongres (SMK). SMK je nevladna organizacija, financirana iz sredstev makedonske diaspore, ki uporablja nacionalistično retoriko in čustva priseljencev, vendar nima političnega priznanja v Makedoniji. Pred referendumom se je

pojavi vprašanje ponovnega etničnega konflikta. Soočena s tako civilno pobudo, ali bolje rečeno opozicijo, je vlada uvedla etnični diskurz in na ta način je bil vsakdo, ki podpira referendum, proglašen za nacionalista. Pritožila se je tudi mednarodni skupnosti, da je njihov narod nacionalistično usmerjen in če bo referendum uspel bo to ogrozilo Sporazum in evroatlantsko integracijo. Medtem, ko je albanski koalicijski partner, Ali Ahmeti, opazoval potek dogodkov mirno in z zadovoljstvom, se je proti referendumu in njegovim posledicam, za oba skupaj, boril makedonski partner Branko Crvenkovski. Pravzaprav se je obtoževanje glede etničnega nacionalizma izmenjevalo le med makedonskimi političnimi strankami. Mednarodna skupnost, se je zaskrbljena zaradi omembe ogrožanja Sporazuma, aktivno pridružila z anti-kampanjo in retoriko ustrahovanja ter obljub. Kljub temu, je bil referendum izpeljan 7. novembra a je bil končni rezultat le 26% udeležba. Razloge za 'rezultat na robu sramote' moramo iskati v pritisku mednarodne skupnosti in v nenadni odločitvi administracije takratnega predsednika ZDA Georgea Busha, da prizna Makedonijo pod njenim ustavnim imenom (Vankovska 2005; Reka 2008, 61–62).

Na novih parlamentarnih volitvah 2006 je prišlo do preobrata, in sicer je največ sedežev v parlamentu dobila prav nacionalistična VMRO-DPMNE. Predvolilno obdobje je spremljalo nasilje, predvsem v začetni fazi. Na področjih, kjer je največ albanskega prebivalstva, je prišlo do streljanj, a se je nasilje umirilo do dneva volitev (Pettifer 2006, 1). Po neuspešnih pogajanjih z DUI se je takratni premier Nikola Gruevski odločil za izključitev DUI iz koalicije in za sodelovanje z njihovim tekmečem DPA, čeprav je DUI dobila več glasov. DUI je v odgovor na odločitev premiera grozila z organiziranjem demonstracij in bojkotiranjem parlamentarnih sej. Grozili so tudi z uporabo orožja, če se DUI ne pridruži vladi. Strankarski župani so se dogovorili, da bodo blokirali ceste v znak protesta in začeli uporabljati svoja izvršna pooblastila. Načrt je bil kasneje opuščen, a je DUI še naprej sodelovala v političnem boju. Stranka se je poskušala distancirati od nasilja, vendar so bili pod pritiski ljudi, ker je večina Albancev verjela, da bi DUI lahko storila več v zvezi z implementacijo Sporazuma. Kljub temu pa se je zaradi neuspešnosti DUI veliko Albancev obrnilo spet na DPA. Nacionalistična atmosfera se je še bolj izrazila pri VMRO-DPMNE, ko so v prizadevanju, da bi odvrnili pozornost od realnih medetničnih problemov v državi, dvignili svojo nacionalistično retoriko proti Grkom. Ta nacionalistična reakcija je ovirala napredek pri medetničnih zadevah in pri implementaciji Sporazuma (Koktsidis 2012, 214–216).

Leto 2008 je bilo za Makedonijo zelo naporno: z ene strani je državo pretresla osamosvojitve Kosova, ki bi lahko imela posledice v Makedoniji, z druge strani pa je bila Makedonija

zavrjnena pri vstopu v Nato. Makedonija je obenem doživljala politično krizo leta 2008 zato so bile razpisane predčasne parlamentarne volitve. Stranka DPA je takrat izstopila iz vladne koalicije z argumenti, da Makedonija ne spoštuje etničnih pravic manjšine in da to predstavlja splošno pritožbo albanskih strank proti makedonski državi (Grizold in Mitrevska 2009, 178).

Na predčasnih volitvah 2008 je ponovno zmagala VMRO-DPMNE, a je namesto DPA v koalicijo spustila DUI. Ponovna zmaga nacionalistične VMRO-DPMNE je pomenila smrt za Sporazum a so pod pritiski mednarodne skupnosti morali nadaljevati z implementacijo. Med volilno kampanjo je, še posebej na albanskih področjih, prišlo do številnih nasilnih incidentov, vključujoč streljanje na Alija Ahmetija. Na dan volitev je celo umrla ena oseba. Zato je morala volilna komisija ukazati ponovitev volitev na kar 200 voliščih (Thorsten 2009, 17).

V naslednjih letih je v Makedoniji prišlo do predčasnih volitev leta 2011 in 2014, ko je na obeh volilnih izborih zmagala nacionalistična VMRO-DPMNE in oblikovala koalicijo z DUI. Leta 2011 je predsednik SDSM Branko Crvenkovski zapustil parlament in zahteval ponovne volitve (OSCE/ODIHR 2011). Iniciativo za predčasne volitve 2014 pa je podala stranka DUI, ki je zahtevala od VMRO-DPMNE, da morajo dobiti Albanci položaj predsednika, predsednika vlade ali parlamentarnega govornika. Ker je VMRO-DPMNE to zavrnila, je na pobudo DUI, vendar ob podpori VMRO-DPMNE, parlament razpadel (Daskalovski 2014, 88).

Ko pridejo na oblast stranke z nacionalističnimi nagnjenji, po navadi omilijo svojo nacionalistično retoriko (kot je to storila DPA), vendar je VMRO-DPMNE storila ravno nasprotno. VMRO-DPMNE je izkoristila svoj položaj vodilne stranke za promoviranje ultranacionalistične obsedenosti z antičnim izvorom makedonske države. Tako je stranka začela z raznimi kampanjami za dvig narodne zavesti. Svoje nacionalistične težnje je najbolj izrazila v kontroverznem projektu Skopje 2014, ki vključuje rekonstrukcijo spomenikov, ki prikazujejo makedonsko zgodovino, predvsem antičnih in srednjeveških herojev, pomembnih za makedonsko zgodovino, na primer Aleksandra in Filipa Makedonskega (Saveski in Sadiku 2012, 4). Projekt Skopje 2014, je bil prvič objavljen leta 2010 in si prizadeva preoblikovati državno sliko skozi graditev ogromnih javnih stavb v helenističnem stilu in skozi razne druge spomenike makedonske nacionalnosti, ki bi pokazali makedonsko antično zgodovino in poudarili pravi izvor makedonskega naroda. Ta projekt je bil najbolj provokativen za Grčijo, vendar je poslabšal odnose tudi z Albansko manjšino, saj so ti označili projekt za unilateralen

makedonski etnični projekt (Koinova 2013, 189). Splošno gledano, so Albanci projekt Skopje 2014 videli kot projekt, ki jih simbolično izključuje iz kapitala njihove države. Spopadi leta 2011, ko je prišlo do nemirov med Albanci in makedonsko policijo zaradi stavbe spominske cerkve na trdnjavi Kale, je samo eden od primerov, ki razkriva etnično delitev, ki jo je prinesel program. Albanci so mislili, da je gradnja cerkve na tleh otomanske trdnjave v okraju z albansko manjšino provokacija in poskus ponarejanja zgodovine. Arheološka izkopavanja pa naj bi pokazala, da je tam v antičnih časih stala makedonska cerkev. Te provokacije so izzvale protest Albancev proti gradnji cerkve, prav tako pa so izzvale tudi kontra protest s strani pravoslavnih Makedoncev, ki je izgledal kot ulična bitka, v kateri niso sodelovali samo policisti, ampak tudi višji voditelji stranke DUI. Ta dogodek je izzval močno politično reakcijo, ki je pretresla vladno koalicijo ter povzročil med-etnično krizo med privrženci cerkve in njenimi nasprotniki. Za Albance in ostale muslimane Skopje 2014 pomeni samo še eno poglavje v procesu stoletja dolge marginalizacije in uničevanja njihove arhitekturne dediščine (Armakolas in Feta 2012, 1–4; Abdullai in Cupi 2016, 173–174). Za konfliktom na Skopski trdnjavi Kale naj bi stala para policijska struktura makedonskega izvora, podprta z obveščevalnimi elementi v albanskem bloku, ki podpirajo DUI. Za incident naj bi bili krivi aktivisti albanske nevladne organizacije »Razbudi se«, ki sodelujejo s poslanci vladajoče koalicijske stranke DUI. Predsednik organizacije Artan Grubi je izjavil, da je izgradnja cerkve politično motiviran proces z namenom poslabšanja medetničnih odnosov. Opozicijske stranke so obsodile tudi VMRO-DPMNE, da so namerno izzvali konflikt na račun nacionalizma, da bi si povečali volilno podporo prebivalcev, čeprav je premier Nikola Gruevski v javnosti incident obsodil in posvaril pred njegovo zlorabo v politične namene. Spopad je še najbolj obsodila najmočnejša opozicijska stranka SDSM, ki je opozorila, da vladajoči stranki izrabljata mednacionalne odnose za prekrivanje svoje nesposobnosti in da čez dan skupaj odpirata fontane in bolnice, čez noč pa te odnose rušita (Radno Slobodna Evropa 2011; Dnevnik Online 2011).

Vrsta etničnih incidentov, ki se je zvrstila leta 2012, je zopet zamajala že tako slabo politično situacijo v Makedoniji. V začetku leta je bila zažgana pravoslavna cerkev v Strugi. Mnogi menijo, da je bil to odgovor na incident na karnevalu v Vevčanih, ko se je krščanski moški oblečen v burko norčeval iz Korana. To je bilo žaljivo za muslimanske Albance, ki so se odzvali tako, da so v Strugi z vladne stavbe sneli makedonsko zastavo med vzklikanjem nacionalističnih sloganov. Dogodki so poslabšali že tako mrzle etnične odnose. Medetnične napetosti so se nadaljevale, ko je neuniformiran makedonski policist ustrelil dva etnična

Albanca zaradi spora glede parkirnega mesta v Gostivaru. Incidentu je sledilo dramatično stopnjevanje napetosti, ki je pripeljalo do številnih protestov in nasilnih napadov. Sledili so napadi makedonske in albanske mladine na mestne avtobuse v Skopju in drugih mestih. Za večji incident, ki se je zgodil na podlagi etničnega nacionalizma, lahko štejemo odkritje petih ubitih makedonskih ribičev poleg jezera v vasi Smiljkovci, severno od Skopja. Špekulacije o tem, da je bil incident storjen pod albanskim vodstvom, je potrdila samooklicana organizacija »Vojska za osvoboditev albanskih dežel«, ki je makedonski vladi postavila ultimat, da odstopi od »zasedenega albanskega ozemlja«. Po tem dogodku je na stotine jeznih mladih Makedoncev v Skopju v protest uprizorilo predstavo o pobojih v Smiljkovcih in ob tem vzklikalo nacionalistične slogane, ki za poboje krivijo etnične Albance. Nasilje se je razširilo, ko so etnični Makedonci poskušali vstopiti v albanska okrožja, a jih je policija uspela zadržati. Osumljence so mesec kasneje prijeli v veliki policijski operaciji v Skopju in v okoliških albanskih vaseh (Armakolas in Feta 2012, 1–4). Ministrstvo za notranje zadeve je brez kakršnihkoli dokazov povezalo dogodek s terorizmom v imenu vere in jih obtožilo radikalnega islamskega terorizma (Abdullai in Cupi 2016, 176). Peterica osumljenih je bila 2014 tudi obtožena za poboje na jezeru in za terorizem. Tem obtožbam Albanci niso mogli verjeti, zato so v odgovor začeli proteste. DUI je takrat zanikala kolektivno odgovornost za poboje. Mešanica islamskih in albanskih ultranacionalističnih sloganov, ki so bili slišani med demonstracijami, je povečala strah pred prinašanjem takšnih radikalnih elementov v ospredje. Strah pred ponovnim etničnim konfliktom je povzročil, da so politični predstavniki obeh strani pozvali k zadržanosti. Medtem pa so se glavne makedonske stranke zapletle v obtoževanje za incidente. Takrat je SDSM obtožila nacionalistično VMRO-DPMNE, da je sama zrežirala incidente, da bi povečala javno podporo vlade. Nikola Gruevski je zanikal vse obtožbe. Nekateri viri so za incidente krivili politično elito v državi, zaradi ultranacionalističnega diskurza, medtem ko drugi viri trdijo, da so najnovejši incidenti rezultat albanske strategije za spremembo njihovega položaja (Armakolas in Feta 2012, 1–4).

Po vseh teh incidentih je prišlo tudi do političnih tenzij med samima makedonskima opozicijskima strankama, med SDSM in VMRO-DPMNE. Politiki se nikakor niso mogli dogovoriti o proračunu za leto 2013, kar je vodilo do uličnih protestov in izгона nekaterih članov SDSM zaradi preteпов v parlamentu. V odgovor je SDSM bojkotirala državni zbor in grozila, da bo bojkotirala nadaljnje volitve. V začetku leta je bivši poveljnik ONV Talat Xhaferi, kot novi minister za obrambo povzročil serijo etničnih nemirov. Zaradi datuma za začetna pristopna pogajanja z EU je prišlo tudi do spora med koalicijskima strankama

VMRO-DPMNE in DUI. Po volitvah 2014, ko je ponovno zmagala VMRO-DPMNE, jo je SDSM obtožila volilne prevare in ponovno bojkotirala parlament (Lansford 2015, 881).

Dolgotrajna politična kriza je v letu 2015 dobila novo podobo. Kriza, ki se v zadnjih mesecih silovito stopnjuje, je močno izražena v globoki dvojni polarizaciji makedonske družbe, ki je razklana tako na politični kot etnični osnovi. Vlada premiera Nikole Gruevskega se maje zaradi detonacij t. i. medijskih bomb, ki jih vse od februarja 2015 periodično objavlja vodja opozicijske SDSM, Zoran Zaev. Gre za niz objav nezakonito pridobljenih prisluškovanj za obdobje najmanj od 2010 do 2014 s strani vladajoče VMRO-DPMNE, ki vsebujejo telefonske pogovore najvišjih vladnih predstavnikov. Ta prisluškovanja razkrivajo vsesplošno razširjenost korupcije v državnem vrhu, manipulacije sodnikov, tožilcev in novinarjev ter med drugim obsežen dolgoletni program prisluškovanja več kot 20.000 državljanom, vključujoč opozicijske voditelje, novinarje, tuje diplomate, verske voditelje in druge. Medijska bomba, ki je lansko leto maja razkrila, da so bili vladni uradniki vpleteni v umor policista leta 2011, je sprožila številčen protest v Skopju. Sredi krize, maja 2015, je policijska racija v Kumanovu opazila okoli 40 težko oboroženih etničnih Albancev, ki so prečkali kosovsko-makedonsko mejo in zasedli obmejno policijsko postajo. V naslednjih dneh je oborožena skupina začela z eksplozijami. Spopad med etnično albansko oboroženo skupino in policijo je trajal dva dni in terjal 22 smrtnih žrtev, 8 policistov in 14 upornikov, ter veliko ranjenih. Okoli 30 upornikov je bilo aretiranih. Incident je takoj ustvaril nove teorije zarote. Nekateri pro-opozicijski etnični Makedonci in etnični Albanci so izjavili, da so bili bombni napadi uprizorjeni s strani VMRO-DPMNE, da bi odvrnili pozornost od medijskih bomb in protestov ter jo usmerili na etnične probleme, saj so bili dokazi več kot očitni. Stranka VMRO-DPMNE je prav takrat načrtovala kongres v Kumanovu, prav tako pa so aktivisti SDSM napovedali ogromen protest za konec maja. Krivdo VMRO-DPMNE za eksplozije pa so dokazovale tudi razne zgodbe o sodelovanju med borci in makedonsko obveščevalno službo. Okoli incidenta je veliko stvari ostalo nepojasnjenih: kakšni so bili cilji borcev ali koliko jih je še vedno na prostosti; njihove povezave, če sploh, z makedonskimi oblastmi; njihova sposobnost, da nekažnovano delujejo na obeh straneh makedonsko-kosovske meje ter kdo je njihov ustanovitelj. Čudno je bilo že to, da ni bilo nobene civilne žrtve, glede na razporeditev ognjene moči (ICG 2015, 1–10). Že tako zaostrena politična situacija je s spopadi v Kumanovu dobila še varnostno dimenzijo. Za večino albanskih napadalcev se je izkazalo, da prihajajo s Kosova, kar je ponovno odprlo vprašanje med-etničnih odnosov ter vzbudilo spomin na konflikt 2001. Makedonija pa je trenutno ostala v čakanjem na nove predčasne volitve, ki jih zmeraj znova predstavljajo.

6.2 Nacionalizem v gibanjih in organizacijah

6.2.1 Albanska stran

6.2.1.1 Osvobodilna narodna vojska (ONV)

Po mnogih letih, ki so minila od etničnega oboroženega konflikta v Makedoniji, še zmeraj ni točno jasno, kdo stoji oziroma je stal za organizacijo in vodenjem ONV. S sigurnostjo se sicer ve, da so že leta 2000 po zahodnih delih Makedonije krožili letaki, kjer so promovirali neko novo organizacijo ANA (Albanska nacionalna armada). Že istega leta je novinarska agencija Kosovapres objavila izjavo ONV, ki prevzema odgovornost za napad v vasi Aračinovo, ki se je zgodil še pred etničnim konfliktom in kjer so bili ubiti trije makedonski policisti. Lahko rečemo, da za to gverilsko organizacijo stojijo male ekstremistične stranke iz Kosova, ki so poznane po radikalni politiki, njihov cilj pa je uresničitev ideje Velike Albanije in zato tudi delujejo v tej smeri. OVPMB, formacija razorožene OVK, se je odločila, da ne bo upoštevala premirja na Kosovu. Tako sta se OVPMB in ONV dogovorili za skupno taktiko prek katere bosta koordinirali svoje akcije. Po tem dogovoru, naj bi ONV začela s svojimi akcijami v Makedoniji že leta 2000 OVPMB pa na Kosovu. OVPMB naj bi tudi pomagala ONV v Makedoniji in tako bi skupaj prispevali k osvobajanju albanskih področij. Zato so bili tudi prvi napadi ONV zabeleženi na srbski meji z Makedonijo in šele kasneje v bolj zahodnem delu. Glavni cilj ONV je bil, da z oboroženimi akcijami sprovcira reakcijo makedonske vojske in policije, tako kot je to takrat storila OVK na Kosovu, in da si tako pridobi legitimnost ter podporo med albanskim prebivalstvom v Makedoniji in v mednarodni skupnosti. To jim je tudi uspelo, saj naj bi bilo kar 90 % borcev Makedoncev albanskega porekla (Iseni 2008, 5–7). Torej je ONV s prevzemom odgovornosti za umor treh policistov v Aračinovem ter za teroristični napad na policijsko postajo Oslomej ONV začela s svojimi uporniškimi akcijami v Makedoniji.

ONV je bila teroristična organizacija, ki je z uporabo organiziranega nasilja, ustrahovanja, ugrabitev in etničnega čiščenja želela spremeniti ustavno ureditev Republike Makedonije, da bi ogrozila njeno varnost ter izpolnila svoje cilje z okupacijo ozemelj. ONV je bila nadaljevanje in transformacija ciljev OVK na ozemlju Republike Makedonije. Njeni člani so bili nekdanji člani OVK, ki so prisostvovali v bojih na Kosovu. ONV je prejemale stalno logistično pomoč (finance, orožje in vojaško opremo, prostovoljce, hrano in zdravila) s Kosova, Republike Albanije, Albanske diaspore v Zahodnih državah kot tudi od albanskih privrženecv iz Republike Makedonije. Del osebja, ki se je pridružilo ONV, se je udeleževalo

usposabljanj v taboriščih po Republiki Albaniji. Tudi orožje je bilo kupljeno v Albaniji, od koder so ga nezakonito pretihotapili v Makedonijo. Večina denarja za njihovo podporo in financiranje je prišla iz nelegalnega tihotapljenja drog, orožja in belega blaga. Kar nekaj denarja pa naj bi prispevala albanska mafija, ki vodi posle s prostitucijo in prodajo drog (Ministerstvo za vnatrešni raboti na Republika Makedonija 2011, 69–72).

Torej oborožene paravojaške skupine skrajnih Albancev, ki sami sebe imenujejo Osvobodilna narodna vojska, se z uporabo nasilja in terorja skušajo predstaviti kot zaščitniki in borci za pravice Albancev v Makedoniji ter izpolniti določene politične cilje. Albanska ONV je odkrito napadala že dolgo časa zgrajene med-etnične odnose, da bi povzročila državljansko vojno v Makedoniji. Zaradi tako imenovanega »boja za zaščito interesov Albanije« ONV je bil močno skrunjen koncept pravic, zlasti pravic narodnostnih manjšin. Pod krinko tega boja se skrivajo njihovi pravi cilji, in sicer federalizacija Republike Makedonije, odcepitev in združitev albansko poseljenih delov s Kosovom in Albanijo ter izpolnitev ideje Velike Albanije. Ideja Velike Albanije, ali v zadnjem času tudi Velikega Kosova, je ena izmed zadnjih idej velikih držav na Balkanu. Delovanje OVPMB na ozemlju Jugoslavije in delovanje ONV na ozemlju Republike Makedonije je spodbudilo terorizem, kot način in metoda po kateri naj bi idejo dokončno uresničili (Ministerstvo za vnatrešni raboti na Republika Makedonija 2011, 7).

V raznih poročilih je pokazano, da se veliko Makedoncev še vedno boji nadaljnjega obstoja oboroženih albanskih gverilcev, saj ni skrivnost, da albanska mafija uspeva na območjih z malo vladnega nadzora. V zahodnem delu Makedonije se je sicer pojavila nova gverilska forma Albanska narodna armada (ANA), katere delovanje se je okrepilo po podpisu Ohridskega sporazuma, saj so se nasilni incidenti, ki so vključevali več ugrabitev ter obleganj vasi, nadaljevali tudi pred volitvami leta 2002. ANA je prevzela odgovornost za streljanje dveh vojakov v Tetovu in ubojev dveh policistov v Gostivarju. Takoj po teh napadih so z granato napadli tudi sedež DUI v Skopju (Koktsidis 2012, 213–214). Poročali so tudi, da je ANA prevzela odgovornost za napad na parlamentarno stavbo na dan glasovanja za novo vlado. Prav tako je ANA odgovorna za številne druge krvave incidente, med drugim tudi za napad na makedonske varnostne sile med konfliktom, ko so pripravili zasedo na avtocesti Skopje-Tetovo in je bilo ubitih deset vojakov (Matveeva in drugi 2003, 29). ANA je bila in je še vedno aktivna militarizirana albanska skupina upornikov, ki se je odcepila od OVK in ONV. Skupina je razvila ohlapno regionalno vojaško kriminalno mrežo Albancev, ki se občasno mobilizirajo. 3. septembra 2003 se je uporniško gibanje ponovno pojavilo v vaseh

Lojane in Vaskince, kjer so ugrabili makedonskega policista in ga šele po pogajanjih lokalnih albanskih politikov izpustili. Prav po teh napadih sodeč, lahko verjamemo, da bi albansko nezadovoljstvo z implementacijo Sporazuma povzročilo večjo podporo takšnih organiziranih gverilskih skupin ali celo ponovno mobilizacijo ONV in OVK oz. KPC (*Kosovo protection corps/zaščitna enota Kosova*). Zato je bilo za makedonsko politiko nujno, da dovolijo tem nekdanjim borcem sodelovati pri politiki in se nenehno ukvarjati z dialogom, saj bi samovoljno delovanje teh skupin lahko prineslo hude posledice za celotno regijo (Koktsidis 2012, 213–214). Za razliko od ONV v času njenega delovanja se zdi, da ANA ni pritegnila preveč podpore med albanskim prebivalstvom v Makedoniji. Prav tako ni jasno, kdo natančno so njeni člani. Nekatera ugibanja kažejo na to, da so nekateri najbolj radikalni borci ONV čutili, da njihovi nekdanji visoki poveljniki uživajo udobje političnega življenja na njihove stroške in jih je to spodbudilo k reorganizaciji, druge teorije pa kažejo na to, da so člani ANA v glavnem kriminalci s Kosova, ki se izognejo pozornosti KFOR in lažje delujejo v Makedoniji, kjer se je lažje izogniti pozornosti makedonske policije (Matveeva in drugi 2003, 29).

Leta 2014 je prišlo do ponovnega incidenta, ko je bila 28. oktobra sredi noči s strani neznanih storilcev napadena vladna stavba, natančneje urad predsednika vlade. Čeprav ni bil ranjen nihče, sta bila izstreljena dva zaporedna rafala granat v prazno in zaprto stavbo. Granate naj bi bile izstreljene od daleč, najverjetneje z bližnjega hriba, ki stoji nasproti vladne stavbe. Glede na pismo, ki je bilo objavljeno v medijih, je odgovornost za napad prevzela ONV. Nekateri analitiki so pismo označili za neverodostojno, saj je bilo objavljeno teden kasneje in brez kakršnihkoli zahtev. V pismu je napisano tudi, da ONV prevzema odgovornost za dve manjši eksploziji pred policijskimi postajami v Tetovu in Kumanovu prejšnje leto (U.S. Department of State 2015, 126–127). V pismu je napisano, da je bil napad opozorilo za to, kako Makedonci oziroma njihova šovinistična vlada kršijo Sporazum, da ta ni implementiran in obenem opozarjajo na svojo bedno situacijo v Makedoniji. Prav tako so pozvali mednarodno skupnost na pomoč pri reševanju teh problemov. Čeprav je bila ONV razorožena in demobilizirana po Sporazumu pa obstajajo še nekateri dokazi, da ONV pravzaprav še deluje (Večer MK 2014).

6.2.1.2 Islamski fundamentalizem

Radikalci obstajajo v vseh verskih skupnostih, zlasti v razmerah, ko se povečuje pomen religije kot dejavnika identitete. V Makedoniji, kjer je multietnična in multikonfesionalna

družba, je radikalizem še bolj očiten. Verske fundamentalistične radikalne skupine so v Makedoniji že dolgo predmet špekulacij, nepotrjenih informacij in incidentov, ki jim lahko pripišemo radikalne elemente. Prvi indikatorji so pokazali, da se je radikalen islamski val v Makedoniji pojavil po letu 2001 in je bil povezan z incidenti in napetostmi glede upravljanja Islamske verske skupnosti. Na več dogodkih je vodja Islamske verske skupnosti, Reis Ul Ulema Haji Suleyman Efendi Rexhepi, govoril o obstoju radikalnih islamistov, vehabistov, v Makedoniji. Čeprav je bilo med med-etničnim konfliktom veliko namigovanj o prisotnosti tujih borcev radikalnega islama, ta niso bila nikoli preverjena niti se je to zdelo verodostojno. Te govornice so nastale deloma tudi zaradi prizadevanj vlade, da prikažejo ONV kot organizacijo, ki je povezana z islamskim terorizmom. Travmatičen incident »Rastanski lozja«, ki se je zgodil v okolici Skopja leta 2002, v katerem je bilo s strani policije ubitih šest Pakistancev in en Indijec, je bil izveden prav zato, da se zagotovi dokaz take povezave. Čeprav nikoli ni bilo dokazano, še vedno obstaja sum, da so bili umori naročeni s strani takratnega ministra za notranje zadeve Ljube Boškoskega v poskusu, da predstavi Makedonijo kot državo z aktivnim bojem proti islamskemu terorizmu. Vendar pa doslej ni bilo nobenih dokazov, da bi bili te fundamentalisti formirani ali strukturirani v organizacijo in zdi se, da bi lahko mobilizirali večjo podporo le v določenih časih in v določenih situacijah. Skopje in okolica je edino področje v Makedoniji, kjer lahko govorimo o bistveni prisotnosti ali o vplivu radikalnih islamskih elementov. To pa je predvsem zaradi izolacije nekaterih pretežno Albanskih (in zato muslimanskih) sosesk v okolici mesta, slabe infrastrukture, pomanjkanja javnih storitev in nizke stopnje izobrazbe. Izolacija in konzervativno vedenje teh krogov prispeva k uspešnejši mobilizaciji in sprejemu radikalnih verskih pogledov teh skupnosti. Drugi razlog za pojav teh skupin je lahko ta, da so tam politične stranke in institucije komaj prisotne in da se zato radikalne skupine pojavljajo kot edina oblika socialnega organiziranja in podpore. Pojav islamskega radikalnega vala v Makedoniji je povečal tudi pritisk na tradicionalne islamske vernike, da sprejmejo več fundamentalističnih verskih običajev. Prav tako je islam pridobil večjo prepoznavnost v družbi (predvsem v medijih in šolah). V skladu s tem je veliko skopskih mošej postalo prizorišče precej radikalnega pridiganja. Razni radikalni religiozni forumi in posnetki, ki slavijo nasilna dejanja ultra radikalnih verskih fundamentalistov, vključujoč Al Kaido in Osama Bin Ladna, dodatno prispevajo k propagandi radikalnega islama. Dejstvo je, da doslej ni bilo moč prepoznati še nobene organizirane skupine s cilji, metodami in retoriko radikalnega islama, ki bi ji lahko pripisali radikalno razmišljanje. Edini pomemben dogodek, ki je napravil radikalne skupine bolj vidne, so bili protesti proti aretacijam v zvezi z umorom petih ribičev v Smiljkovcih maja 2012, za katere

so makedonski državni uradniki obtožili radikalne islamiste. Protestniki so pošiljali močna radikalna sporočila prek sloganov in transparentov. Način, na katerega so bili protesti organizirani in speljani, sicer ne kaže, da bi za njimi stala neka prepoznavna organizacija in da so bili organizatorji verjetno le posamezniki, ki so se spontano organizirali in jim je uspelo mobilizirati veliko število državljanov (Saveski in Sadiku 2012, 6–7). Islamska verska skupnost je v preteklosti vedno znova poudarja, da radikalni islamisti v Makedoniji ne bodo naleteli na plodna tla, saj jim tega Islamska verska skupnost ne bo dovolila. Generalni sekretar IVS poudarja tudi, da je IVS dokaj aktivna in visoko izobrazena institucija, ki ne naseda na radikalni islam. Čeprav se je veliko časa v javnosti špekuliralo o tem, da vehabisti kontrolirajo nekaj mošej v Skopju, je IVS to zanikala in poudarjala, da so oni edini lastniki vseh mošej. Kljub temu pa naj bi ministrstvo za notranje zadeve imelo pod nadzorom takšna radikalna dogajanja in javno sporoča, da v Makedoniji ne obstaja neka resna grožnja varnosti in teritorialni integriteti, čeprav je Balkan atraktiven za rekrutacijo teroristov predvsem zaradi slabega stanja v teh državah in bližine Evrope (Time MK 2011).

Od vzpona Islamske države Iraka in ISIS je pojav verskega ekstremizma postal središče pozornosti v političnih in medijskih krogih. Kriza na Bližnjem vzhodu od vzpona ISIS je postala še bolj očitna s tem, da se mladi Evropejci odločajo za pridružitve borcem v Iraku in Siriji in jim postaja radikalni islam način življenja. Ti mladi Evropejci prihajajo predvsem iz zahodnega Balkana, zato je v zadnjem času veliko poročanj medijev o porastu verskega ekstremizma tudi v Makedoniji. Islamski radikalci iz Makedonije se pridružujejo borcem v Iraku in Siriji. Makedonski Dnevnik poroča o več kot stotih ljudeh iz Makedonije, ki se borijo za Islamsko državo. Mnogi od njih naj bi s sabo vzeli tudi svoje družine in naj bi dobivali denar za pridružitve njihovim borcem. Pridruževanje državljanov Makedonije vojaškim in paravojaškim bojem v drugih državah oziroma nagovarjanje preko socialnih omrežij in drugih komunikacijskih kanalov, naj bi bilo po novih spremembah v kazenskem zakoniku kaznovano z zaporom do štirih let (Dnevnik Online 2015a). Rekrutiranje mladih Makedoncev naj bi se dogajalo med nočnimi pridigami v mošejah, ki spodbujajo pridružitve borcem v Siriji in Iraku. Po besedah Ibrahima Sabanija, muftija iz Skopja, naj bi neznani islamski teologi iz različnih držav regije ponoči prišli v mošeje, ki niso pod nadzorom IVS in spodbujali mlade ljudi k rekrutiranju in da prav pomanjkanje kontrole IVS nad mošejami prinaša največ nevarnosti (Dnevnik Online 2015b). S temi dogodki bi lahko bile povezane tudi bombne eksplozije, ki so se zgodile v Kumanovem, saj je še vedno nejasno, kaj se je točno zgodilo. Tudi glavni albanski stranki DUI in DPA o tem dogodku molčita. Po tem dogodku se pogosto

pojavnata vprašanji, ali obstaja kakšna povezava med eksplozijskimi napadi in radikalnim islamom ali pa so bile eksplozije le rezultat nezadovoljnih etničnih albanskih skupin, ki so imeli kvečjemu etnične težnje in ne verskih (Utrinski vesnik 2015).

6.2.2 *Makedonska stran*

6.2.2.1 Makedonske paravojaške organizacije

Tudi na makedonski strani so obstajale razne paravojaške strukture, ki so jih vodili makedonski nacionalisti. Zdaleč najbolj razvpita paravojaška struktura imenovana Levi (*Lavovi*) je bila nepooblaščen, lahko bi rekli tudi nelegalna enota za hitro posredovanje, ki so jo sestavljali bivši policijski in vojaški rezervisti. Formirana je bila z namenom bojevanja proti albanskim oboroženim skupinam med oboroženim spopadom 2001. Neformalno jih vodil takratni minister za notranje zadeve Ljube Boškoski. Predpostavljajo, da so imeli Levi okrog 2000 pripadnikov in so bili vpleteni v mnoge etnične incidente v zahodni Makedoniji, vključno s konfliktom 2001 in tudi po podpisu Sporazuma. Levi so se pojavili leta 2001, ko so se slogani, ki nakazujejo njihov namen, začeli pojavljati v albanskih delih Skopja že marca med konfliktom. Nekateri viri kažejo, da so Levi tesno sodelovali s še eno paravojaško formacijo »Paravojska 2000«, ki so bili aktivni pri uporabi groženj etničnega čiščenja albanskih poslov v Skopju. Ti isti viri kažejo tudi na to, da so bili Levi povezani z nasiljem v Bitoli, ko so bile albanske družine izgnane iz mesta z namenom etničnega čiščenja. Predstavniki Levov naj bi bili večinoma člani VMRO-DPMNE ter znani prestopniki s kriminalnimi kartotekami (Philips 2009, 165–166). Levi so bili sprva v javnosti prikazani kot enota za pomoč ob naravnih nesrečah in kot enota za logistično podporo operacijam policijski enoti Tigri. Kmalu pa je vsem postalo jasno, da so Levi vojaška stran stranke VMRO-DPMNE in da je njihova naloga ogrožanje Sporazuma. Levi so bili sicer namenjeni izvajanju bojnih in protiterorističnih nalog v boju proti albanskim upornikom pod neposrednim poveljstvom Ljube Boškoskega (Helsinki Comitee for Human Rights of the Republic of Macedonia 2001). Tik pred podpisom Sporazuma, od 10. do 12. avgusta, je potekala tridnevna operacija makedonske policije proti ONV v pretežno albanski vasi Ljuboten. Operacijo so izvedli t. i. Levi, vodil pa jo je Ljube Boškoski. Operacija je zahtevala deset civilnih smrtnih žrtev ter aretacijo več sto ljudi, ki so bili hudo pretepeni v priporu. V nasprotju s trditvami makedonske vlade, organizacija Human Rights Watch v preiskavi ni našla nikakršnih dokazov o takratni prisotnosti ONV v vasi Ljuboten, zato je pozvala makedonsko vlado, naj izvede neodvisno in nepristransko preiskavo o kršitvi človekovih pravic v vasi Ljuboten. Ljube Boškoski je zatrjeval, da je bila operacija usmerjena proti

oporišču ONV in da so bile ubite osebe le »teroristi« čepprav je Human Rights Watch s podrobno preiskavo to trditev zavrnila, saj ni našla nobenih verodostojnih dokazov o prisotnosti kakršnihkoli oboroženih skupin ter da noben od vaščanov ni sprožil oboroženega odpora proti makedonskim enotam. Tako Human Rights Watch ugotavlja, da je bil napad na Ljuboten le maščevanje radikalnih Makedoncev in da nima nobene varnostne utemeljitve. Ljube Boškoski je bil tudi sam prisoten v Ljubotnu v nedeljo, 12. avgusta, ko so bile zabeležene najhujše zlorabe proti civilnemu prebivalstvu. Videli so ga na nekem balkonu, ko je od daleč opazoval dogajanje. Boškoski je sicer priznal, da je bil prisoten v vasi Ljuboten, a šele ko je bila operacija končana. Situacijo v Ljubotnu je preiskala tudi organizacija OVSE in Mednarodno kazensko sodišče za območje nekdanje Jugoslavije (*International Criminal Tribunal for former Yugoslavia-ICTY*) (Human Rights Watch, 2001). Ljube Boškoski je bil skupaj s poveljnikom Johanom Tarčulovskim, ki je vodil enoto Levov, v Ljubotnu kasneje tudi obtožen za hude kršitve Ženevskih konvencij, ki se nanašajo na kršitve vojnega prava in običajev. Pripisali so mu individualno kazensko odgovornost za kazniva dejanja svojih podrejenih na podlagi 7. člena Statuta ICTY, ki govori o individualni kazenski odgovornosti za vojne zločine svojih podrejenih, vključujoč uboje, namerno uničevanje mest, krajev in vasi ter surovo ravnanje. Po končanem sojenju in nezadostnih dokazih so leta 2008 ovrgli vse obtožbe zoper ministra (ICTY 2008).

Jeseni takoj po konfliktu so Levi postali legalna policijska enota. Leta 2002 je potekala slavnostna podelitev priznanj in činov nekaterim članom Levov s strani nadškofa makedonske pravoslavne cerkve. Na kontroverznem dogodku se je pojavil tudi Georgievski, takratni predsednik VMRO-DPMNE. Dogodek je bil očitno proti duhu Ohridskega sporazuma in ga je obsodilo veliko aktivistov za človekove pravice (Philips 2009, 165–166). Levi so bili v središču kontroverzne razprave po njihovi »legalizaciji«. Kdo je bil njihov dejanski vodja oziroma, ali je bila paravojaška formacija pod nadzorom VMRO-DPMNE ali so bile to le posebne sile pod nadzorom policije. Leve so končno razpustili leta 2003 ko so se njeni člani absorbirali v policijo (Stojarova 2013, 141). Druga paravojaška formacija, ki jo velja omeniti so bili t. i. »Tigri«. »Tigri« so bili agresivno promovirana formalna policijska enota. Vpleteni naj bi bili v napad na Tanuševece v začetku konflikta ter v mnoge druge incidente, ki so imeli za cilj poraziti Albance. Za razliko od Levov so bili Tigri legalna paravojaška formacija makedonske vlade, spet pod vodstvom kontroverznega Ljube Boškoskega. Radikalni nacionalisti v makedonskih policijskih strukturah so kontrolirali še eno paravojaško skupino poznano pod imenom Rdeče baretke (*Crveni Baretki*), ki so maltretirali in ugrabljali albanske

civiliste tudi po Ohridskem sporazumu. Člani Rdečih baretk naj bi ugrabili tudi Muharema Ibrahimija, aktivista albanske humanitarne organizacije s sedežem v Tetovu, ki so ga kasneje ubili ter vrgli v reko Vardar (Philips 2009, 165).

7 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem prišla do starih in novih spoznanj. »Orkan« makedonske identitete in makedonskega vprašanja zajeda Makedonijo z vetrovi sovraštva, nasilja, etničnega nacionalizma, ekstremizma in radikalizma, že odkar ta država »ve zase«. Ne le od njene osamosvojitve naprej – čeprav se je takrat vse skupaj le še poslabšalo. Škode, povzročene s tem »morilnim« orkanom, so neizmerljive. Politična in varnostna nestabilnost, nezaupanje ljudi v politične elite in mednarodno skupnost, vedno večja revščina in brezposelnost, korupcija, begunci, trpljenja milijonov ljudi, in še bi lahko naštevali. Vse to so posledice tega »orkana«, ki se žal nadaljuje, ne samo z makedonske ampak tudi z albanske (in predvsem grške) strani, ki ne dovoli nobenih bistvenih napredkov države.

Že z makedonsko osamosvojitvijo so se pojavila mnoga vprašanja o dejanskem obstoju makedonskega naroda in o njihovi identiteti. Če pustim ob strani vse sosedne države in njihovo nezadovoljstvo z razglasitvijo makedonske države in se osredotočim na pojav makedonsko-albanskega vprašanja, ki je ključno pri diplomski nalogi, ugotavljam, da vprašanje še zdaleč ni rešeno. Nezadovoljstvo albanske manjšine v Makedoniji se je pokazalo že z razglasitvijo Makedonije kot samostojne republike, ko so bojkotirali referendum o neodvisnosti. Albanci že od začetka samostojne Makedonije kažejo nezadovoljstvo z njenim političnim statusom ter z makedonskim državotvornim procesom. Albanska manjšina predstavlja skoraj 30% makedonskega prebivalstva in zato je želja po konstitutivnem narodu še zelo prisotna. Svojo željo so celo izrazili s svojim lastnim referendumom za odcepitev področja, ki je večinoma poseljeno z Albanskim prebivalstvom ter z razglasitvijo avtonomne republike »Ilirida«. Makedonska oblast, ki je bila že na začetku ustanovitve države prezaposlena z makedonskimi zadevami in mednarodnim priznanjem Makedonije kot države ter vključevanjem v mednarodne integracije, želja Albancev ni upoštevala in zanikala kakršnokoli diskriminacijo v zvezi z Albanci. Medtem, ko se je vršila makedonska ignoranca albanskih zahtev, se je v delih poseljenih z albanskim prebivalstvom povečevala želja po njihovih pravicah in s tem tudi radikalizacija nekaterih območij. Priliv skoraj 300 tisoč beguncev s Kosova je samo še bolj radikaliziral že tako nezadovoljno albansko prebivalstvo in tako je vse skupaj leta 2001 privedlo do oboroženega konflikta. Velik vpliv na

radikalizacijo albanskega prebivalstva je imelo bližnje dogajanje na Kosovu in prihod nove teroristične organizacije ONV, ki je bila pravzaprav nekakšna transformacija bivše OVK ter predvsem njihova ideja »Velike Albanije«, katere namen je združiti vse Albance v isto državo.

Z Ohridskim sporazumom je bila v teoriji rešena nastala situacija, saj je albanska manjšina dobila veliko pravic ter je dosegla spremembo Makedonske ustave. V praksi pa se je izkazalo drugače. Pojav etničnega nacionalizma z obeh strani se je še bolj izrazil v post-ohridski Makedoniji. Skozi pisanje diplomatske naloge sem ugotovila, da je bil konflikt v Makedoniji leta 2001 ključen dejavnik tako za eskalacijo nasilja v državi kot tudi za tamkajšnje (trenutne) nestabilne razmere, predvsem v političnem okviru – ne le političnem, tudi varnostnem okviru. Res je, da so Albanci dobili določene pravice z Ohridskim sporazumom, a po eni strani se te ne uresničujejo zadostno v praksi, kar obnašanju albanske manjšine (predvsem nacionalistom, ekstremistom in radikalistom) čisto nič ne pomaga. Še zmeraj se pojavljajo nekatere ekstremistične oz. radikalne skupine ter gibanja, ki rušijo določila Sporazuma. Številni nasilni incidenti, ki so se zvrstili po Ohridskem sporazumu so bili obarvani z etničnim nacionalizmom. Vse to pa zato, ker naj se Ohridski sporazum ne bi upošteval ter zaradi nedokončane implementacije le-tega. Tu imamo spopad na trdnjavi Kale, pobjo na jezeru Smiljkovci, požig cerkve v Strugi, granatni napad na Makedonski parlament ter najnovejši napad 2015, ko so se zaslišale bombne eksplozije v mestu Kumanovo. Nasilnih incidentov, ki jih lahko štejemo, kot akte etničnega nacionalizma v post-ohridski Makedoniji, ne manjka. Po drugi strani pa tudi makedonski nacionalisti, ekstremisti in radikalisti niso zadovoljni s tem, da bi albanska manjšina imela toliko pravic. Njihov etnični nacionalizem se najbolj kaže v obnašanju najbolj nacionalistične stranke VMRO-DPMNE in z njihovim konstantnim zatiranjejem makedonske identitete – od poskusa referendumu proti nekaterim določilom Sporazuma in vse do projekta Skopje 2014, ki je po mojem samo izzivanje Albancev in predvsem Grkov. Najnovejša dogajanja kažejo tudi na to, da stranka VMRO-DPMNE kontrolira večino državne uprave, sodnike ter medije in s tem širi nacionalizem in predvsem diskriminacijo, ter dela tako, kot se njim zdi prav. Govorice, ki krožijo med ljudmi v Makedoniji pravijo, da si možnosti za službo v državni upravi močno dvigneš s pripadnostjo VMRO-DPMNE. VMRO-DPMNE naj bi po navedbah ljudi nadzirala tudi celotno dogajanje v Makedoniji. Torej se tudi govorce, da naj bi bile bombne eksplozije v Kumanovu le uprizorjene s strani VMRO-DPMNE, ne zdijo tako neresnične. Ta dogodek je velika provokacija za Albance, če so te govorce resnične, saj lahko vodi do poslabšanja med-

etničnih odnosov. Po drugi strani pa imamo stranko DUI, ki sicer ne velja za nacionalistično, vendar je njihov predsednik nekdanji poveljnik ONV, kar je po mojem zelo provokativno za makedonsko stran. Tudi to, da je bil nekdanji poveljnik ONV Talat Xhaferi izbran za novega ministra za obrambo, je zelo kontroveržno in je tudi povzročilo vrsto etničnih nemirov po tem. Nenehno zbadanje, provokacija med političnimi strankami, namen nasilnih incidentov ter sovraštvo med samimi prebivalci etničnih entitet nas privede do spoznanja, da se makedonski in albanski etnični nacionalizem še zdaleč ni končal. Če potegnem črto, lahko prvo hipotezo, da je bil makedonsko-albanski konflikt leta 2001 ključen dejavnik za nastanek bolj radikalnega etničnega nacionalizma v po-konfliktni Republiki Makedoniji, potrdim.

Mojo drugo hipotezo, da so albanske politične stranke, skupine in gibanja povzročile več incidentov na podlagi nacionalizma in so bolj nevarne od makedonskih in bolj ogrožajo varnost Republike Makedonije, pa lahko potrdim le delno. Pripadniki albanske etnične manjšine že od osamosvojitve Makedonije povzročajo nasilne incidente. Zaradi nezadovoljstva z makedonskim državotvornim procesom in neupoštevanja albanskih zahtev po statusu konstitutivnega naroda so hoteli ustvariti svojo lastno avtonomno pokrajino »Ilirida«, zaradi katere je izbruhnulo nasilje med makedonsko policijo in radikalnimi Albanci. Albanci so z raznimi nasilnimi demonstracijami vedno znova poskušali izzvati makedonske državne organe ter jih opozoriti na neskladja in njihove pravice. Tudi poskus atentata na takratnega predsednika Kira Gligorova naj bi imel izvore med Albanci. Delovanje OVK in ideja »Velike Albanije«, ki je pravzaprav radikalna, nacionalistična ter secesionistična ideja najbolj radikalnih Albanskih borcev, je privedlo do mobilizacije nove teroristične organizacije ONV, ki je začela s svojim delovanjem v Republiki Makedoniji, kar je vodilo do več kot pol leta trajajočega oboroženega spopada med ONV in makedonskimi vladnimi oboroženimi silami. V Ohridskem sporazumu, ki je končal sovražnosti, je bila določena tudi demobilizacija in razorožitev ONV, a so se po Sporazumu še vedno dogajali nasilni incidenti, za katere je ONV prevzemala odgovornost in tudi nekatere nove paravojaške gverilske formacije, kot je npr. ANA. V po-konfliktnem obdobju se je zgodilo več nasilnih incidentov. Od raznih sporadičnih aktov nasilja med demonstracijami in streljanj do večjih incidentov, pred katerimi si ne moremo zatiskati oči. Do večjih nemirov je prišlo najprej leta 2011, ko je na Skopski trdnjavi Kale prišlo do spopadov med pripadniki albanske manjšine in makedonsko policijo. Albanci so začeli s protestom proti gradnji cerkve na tleh otomanske trdnjave v okraju z albansko manjšino, ki pa je izzval kontra protest makedonskih pravoslavcev. Nadalje, vrsta etničnih incidentov, ki se je odvijala leta 2012, je povzročila novo nasilje med entitetama. Tu

moram omeniti najbolj zloglasen incident, ki naj bi bil storjen s strani samooklicane organizacije »Vojska za osvoboditev albanskih dežel«, in sicer pomor petih makedonskih ribičev pri jezeru v Smiljkovcih v bližini Skopja. Odmevnost incidenta je povzročila nasilne proteste Makedoncev, ki so se končali s posredovanjem policije. Najnovejši napadi bombnih eksplozij na Kumanovo leta 2015 je samo še nadaljevanje nasilja, ki je bazirano na etničnem nacionalizmu, pa naj bi bilo to res storjeno s strani albanskih terorističnih organizacij ali pa je šlo res samo za uprizoritev s strani VMRO-DPMNE. Ko govorimo o ogrožanju varnosti Republike Makedonije ne moremo spregledati fundamentalističnega islama, ki je tam prisoten, saj je albanska manjšina večinsko muslimanske veroizpovedi. Viri kažejo, da se je z vzponom Islamske države veliko Albancev odločilo za priključitev ekstremističnim borcem v Iraku in Siriji in tako se je varnostna grožnja Makedoniji povečala. Radikalni islamisti so se sicer v Makedoniji pojavili že leta 2001. Veliko je bilo tudi namigovanj o prisotnosti tujih borcev radikalnega islama že med oboroženim konfliktom. Leta 2002 se je zgodil travmatičen incident »Rastanski lozja«, v katerem je bilo ubitih šest Pakistancev in en Indijec, kar naj bi dokazovalo namigovanja o prisotnosti tujih borcev v konfliktu. Verski ekstremizem torej obstaja kot varnostna grožnja Makedoniji že samo, če povežemo albanski etnični nacionalizem in verski radikalizem, saj je pomen religije velik dejavnik identitete in zato greta etničnost in religija z roko v roki. Skozi celotno diplomsko nalogo ugotavljam, da je tudi njihova nacionalistična ideologija kar močna, prav tako tudi sovraštvo do »drugih«. Mogoče se makedonski nacionalizem ne kaže toliko v nasilnih incidentih, če izvzamemo kontroverznega Ljube Boškoskega in njegove odmevne afere, vendar je VMRO-DPMNE velik dejavnik, ki vpliva na krepitev nacionalizma pri ljudeh, ki bi lahko v prihodnosti imelo negativne učinke na med-etnične odnose. Res pa je, da gre Makedonce po eni strani razumeti, saj glede na obnašanje sosednjih držav, ki bi jo morale najbolj podpirati, ni čudno, da se nacionalizem in ekstremizem s tem le vedno bolj jačata. Toda še vseeno ugotavljam, da so albanske stranke in gibanja bolj nevarne od makedonskih v smislu večjega oboroženega nasilja, kar zagotovo bolj ogroža Makedonijo kot državo – že če se samo vrnemo na konflikt leta 2001 in njihove gverilske formacije.

Vse to me je privedlo do spoznanja, da situacija na Balkanu in še posebej v Makedoniji še zdaleč ni rešena. In ne le to, pravzaprav še nič ne kaže, da bo kaj kmalu prišlo do sprememb. Treba bo preiti z besed k dejanjem. Celotna populacija v Makedoniji, ne glede na to, ali so to Makedonci, Albanci, Turki, Srbi ali Romi, ne potrebuje obsodb in sovraštva. Potrebujejo mir

in dejanja, ki vodijo k temu ter predvsem dejanja, da se lahko oblikujejo kot nova nacionalna, demokratična država s pravicami za manjšinsko prebivalstvo in z boljšo ekonomijo.

8 LITERATURA

1. Abdullahi, Jonuz in Xhemail Cupi. 2016. Policy Making and Secularism in Macedonia. *Revista de Stiinte Politice* 50 (16). Dostopno prek: http://cis01.central.ucv.ro/revistadestiintepolitice/files/numarul50_2016/15.pdf (28. maj 2016).
2. Armakolas, Ioannis in Bledar Feta. 2012. A dangerous inter-ethnic balance in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. *ELIAMEP Briefing Notes* 24 (12). Dostopno prek: <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/07/New-BN1.pdf> (14. julij 2016).
3. Ačkovska, Violeta. 1999. Nekoi demografski dviženja i etnički promeni vo Republika Makedonija po Vtorata svetska vojna. V *Makedoncite i Slovencite vo Jugoslavija*, 113–27. ur. Božo Repe, Dušan Nećak in Jože Prinčič. Ljubljana – Skopje: Institut za nacionalna istorija – Skopje i Institut za nauka pri Filozofskiot fakultet vo Ljubljana.
4. Balalovska, Kristina. 2004. Between the »Balkans« and »Europe«: A Study of the Contemporary Transformation of Macedonian Identity. *Journal of Contemporary European Studies* 12 (2). Dostopno prek: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1460846042000250891> (20. maj 2016).
5. Brannbauer, Ulf. 2002. The implementation of the Ohrid agreement. Ethnic Macedonian Resentments. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 1 (2). Dostopno prek: <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2002/nr1/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (24. maj 2016).
6. Brown, David. 2000. *Contemporary Nationalism. Civic, ethnocultural and multicultural politics*. London in New York: Routledge.
7. Capelli, Vanni. 1998. The Macedonian Question ... Again. *The Washington Quarterly* 21 (3). Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=2312e8e5-0af7-4640-b5cf-e8e44133c4ae%40sessionmgr4010&hid=4205> (8. maj 2016).
8. Coleman, Peter T. in Andrea Bartoli. 2003. *Addressing extremism*. International Center for Cooperation and Conflict Resolution.

9. Danforth, Loring M. 1995. *The Macedonian Conflict: ethnic nationalism in a transnational world*. New Jersey: Princeton university Press: Princeton.
10. Daskalovski, Zidas. 2004. *The Macedonian Conflict of 2001: Between Successful Diplomacy, Rethoric and Terror*. Dostopno prek: <http://people.stfx.ca/cpcs/studies-in-post-communism/daskalovski2004.pdf> (7. junij 2016).
11. Daskalovski, Zidas. 2014. The 2014 Presidential and Parliamentary Elections in Macedonia: More of the Same. *Contemporary Southeastern Europe* 1 (2). Dostopno prek: http://www.suedosteuropa.uni-graz.at/cse/sites/default/files/papers/daskalovski_macedonia.pdf (23. julij 2016).
12. Dimitrov, Nikola V. 2002. *Demografski kontrasti na naselenieto vo Republika Makedonija spored nacionalnost, majčin jazik i veroispoved (popis 1994 i 2002 godina)*. Dostopno prek: https://eprints.ugd.edu.mk/1682/1/Doc.d-r.Nikola.V.Dimitrov-demografski_kontasti_na_naselenioto_vo_R.M%20.pdf (3. junij 2016).
13. Dnevnik Online. 2011. *Scenario za repriza na Tetovskoto Kale od 2001*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.mk/?ItemID=CF32A591E5D6E84AA6A4AC7630BD38EB> (12. julij 2016).
14. Dnevnik Online. 2015a. *Islamski radikali ušte zaminuvaat za Sirija i Irak*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.mk/default.asp?ItemID=66976CEA7FBF0E459DAED5CC0517AE1A> (29. julij 2016).
15. --- 2015b. *Nokni predavanja po Skopski damii i vrbovanje mladi za Sirija*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.mk/default.asp?ItemID=3C646DD8B1C91B4EA8F02887BD083103> (29. julij 2016).
16. *Doktrina VMRO-DPMNE*. 2006. Dostopno prek: <http://vmro-dpmne.org.mk/wp-content/uploads/documents/doktrina.pdf> (28. avgust 2016).
17. Dolinar, Maja. 2007. *Uporabnost konstruktivistične analize etničnega konflikta in oblikovanja identitete na primeru Makedonije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

18. Đukanović, Dragan. 2003. Postojeće političke prilike i međuetnički odnosi u Makedoniji. *Pregledi i osvrti* 55 (3–4). Dostopno prek: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2003/0025-85550304395D.pdf> (5. junij 2016).
19. Gagnon, V. P. Jr. 1994/1995. Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia. *International Security* 3 (19): 130–66.
20. Georgievski, Petre. 2006. Etnička distanca u Makedoniji. V *Kulturni i etnički odnosi na balkanu- mogućnosti regionalne i evropske integracije*, ur. Ljubiša Mitrović, Dragoljub B. Đorđević in Dragan Todorović. Dostopno prek: https://www.npao.ni.ac.rs/files/584/ZBIRNO_40db2.pdf (3. maj 2016).
21. Grizold, Anton in Rok Zupančič. 2008. Analiza konflikta v Makedoniji. *Teorija in praksa* 45 (3–4): 324–44.
22. Grizold, Anton in Marina Mitrevska. 2009. Analiza i zaključok za konfliktot vo Makedonija. V *Prevenција i menadžiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 173–203. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
23. Grizold, Anton, Marina Mitrevska, Anthony Wanis-St. John, Vlado Bučkovski in Izza Tršar. 2012. *Conflict prevention and conflict management in the new security context: The case of the Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
24. Hastings, Adrian. 1997. *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. United Kingdom: Press syndicate of the University of Cambridge.
25. Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia. 2002. *Annual Human Rights Report on Macedonia 2001*. Dostopno prek: http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/174/ANNUAL_REPORT_2001_EN.pdf (26. avgust 2016).
26. Human Rights Watch. 2001. *Crimes Against Civilians: Abuses by Macedonian Forces in Ljuboten, August 10-12, 2001*. Dostopno prek: <https://www.hrw.org/reports/2001/macedonia/> (26. avgust 2016).

27. ICG. 2015. *Crisis Group Europe Briefing N°75. Macedonia: Defusing the Bombs*. Dostopno prek: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b75-macedonia-defusing-the-bombs.pdf> (27. julij 2016).
28. International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. 2008. *Public Judgement: Prosecutor vs. Ljube Boškoski, Johan Tarčulovski*. Dostopno prek: http://www.icty.org/x/cases/boskoski_tarculovski/tjug/en/080710.pdf (25. avgust 2016).
29. Iseini, Mair. 2008. Razvojot na nastanite vo Makedonija i formiranje na ONA. V *Izbor tekstovi za konfliktot od 2001 godina*, ur. Iseni Mair, Petrit Menaj in Rufi Osmani. Dostopno prek: <http://soros.org.mk/dokumenti/FIOOM-Zbornik-05.pdf> (30. maj 2016).
30. Ismanovski, Sandra. 2008. *Terorizam ili borba za prava*. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija. Dostopno prek: <http://www.soros.org.mk/CMS/Files/Documents/Konflikt-vo-MK-MK.pdf> (30. maj 2016).
31. Južnič, Stane. 1992. Kje je Makedonija in kdo (so Makedonci) je Makedonec? *Teorija in praksa* 29 (11–12): 1163–1175.
32. Klemenčič, Matjaž. 2003. Pregled zgodovine Makedonije in Makedoncev od naselitve Slovanov v 6. stoletju do samostojne države s spornim imenom v 21. stoletju. V *Zbornik Janka Pleterskega*, ur. Oto Luthar in Jure Perovšek, 91–110. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
33. Koinova, Maria. 2013. *Ethnonationalist conflict in Postcommunist States: varieties of governance in Bulgaria, Macedonia, and Kosovo*. Dostopno prek: <https://books.google.si/books?id=ZwpuDCcN8AIC&printsec=frontcover&dq=maria+koinova+ethnonationalist+conflict+in+postcommunist+states&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwiQ9I3wvN3OAhVIKpoKHYp5A4AQ6AEIHDA#v=onepage&q=maria%20koinova%20ethnonationalist%20conflict%20in%20postcommunist%20states&f=false> (14. julij 2016).
34. Koktsidis, Pavlos I. 2012. Strategic Rebellion: Ethnic Conflict in FYR Macedonia and the Balkans. *Nationalisms across the globe* 5. Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni->

- lj.si/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNDg4MTgyX19BTg2?sid=44707500b769-48a5-ae02-927acdfa36a5@sessionmgr4007&vid=40&format=EB&rid=6 (17. julij 2016).
35. Kopusar, Edvard. 2005. *Makedonija: naprej z novimpredsednikom in oslABLjeno opozicijo*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=09&ID=83> (26. junij 2016).
36. Krzak, Andrzej. 2014. Assymetry of the Albanian-Macedonian military conflict in 2001. Military characteristics of the fight in the regions of Tetovo, Kumanovo, Aračinovo and Vaksince. *Politeja* 30 (14). Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=fc7254c3-536e-4bbb-9835-0cc8fcc20f56%40sessionmgr4009&vid=22&hid=4205> (13. junij 2016).
37. Kulevska, Jana. 2007. *Angažiranost mednarodne skupnosti v Makedoniji in odziv lokalnega prebivalstva (študije primerov mirovniH operacij od leta 1992 do 2005)*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Lansford Tom, ur. 2015. *Political Handbook of the World 2015*. Sage: Los Angeles. Dostopno prek: https://books.google.si/books?id=PdWTBwAAQBAJ&pg=PA881&lpg=PA881&dq=albanian+response+to+skopje+2014&source=bl&ots=1PKxEi86sa&sig=AVCC-094LOUO1XTQl_MvQ4iPv20&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwjF0NGgpJDOAhUG6xoKHRJ3DDs4ChDoAQhCMAg#v=onepage&q=albanian%20response%20to%20skopje%202014&f=false (28. julij 2016).
39. Matveeva, Anna, Duncan Hiscock, Wolf-Cgristian Paes in Hans Risser. 2003. *Macedonia: Guns, policing and ethnic division*. Dostopno prek: https://www.bicc.de/uploads/tx_bicctools/report_macedonia_01.pdf (25. junij 2016).
40. Ministerstvo za vnatrešni raboti na Republika Makedonija. 2001. *White Book of the Terrorist Attack of the so-called NLA*. Dostopno prek: http://star.dnevnik.com.mk/whitebook/whitebook/WB_Download.pdf (4. maj 2016).
41. Mirčev, Dimitar. 1992. Makedonija na poti k neodvisnosti in demokraciji. *Teorija in praksa* 29 (3-4): 384–390.

42. Mitrevska, Marina. 2009. Prevenција i razrešivanje na konfliktot vo Republika Makedonija. V *Prevenција i menadžiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 58–164. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.
43. *Ohridski sporazum*. 2001. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf (20. maj 2016).
44. Ortakovski, Vladimir T. 2001. Interethnic Relations and Minorities in the Republic of Macedonia. *Southeast European Politics* 2 (1). Dostopno prek: <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/1311/ortakovski.pdf>
45. Pettifer, James. 2006. *Macedonian Elections 2006: Ohrid Accords Survive*. Defence academy of the United Kingdom; Conflict Studies Research Centre: Balkans Series. Dostopno prek: <http://www.da.mod.uk/colleges/csrc/document-listings/balkan/06> (25. maj 2016).
46. Philips, John. 2009. *Makedonija: Gospodari na vojnata i buntovnici na Balkanot*. Skopje: Fondacija Institut otvoreno opšestvo. Dostopno prek: <http://www.soros.org.mk/CMS/Files/Documents/FIOOM-gospodari-na-vojnata.pdf> (30. maj 2016).
47. Poulton, Hugh. 1995. *Who are the Macedonians?* London: Hurst & Company.
48. Radno Slobodna Evropa. 2011. *Megu-nacionalen incident na Kale*. Dostopno prek: <http://www.slobodnaevropa.mk/a/2307983.html> (12. julij 2016).
49. Reka, Armend. 2008. The Ohrid Agreement: The Travails of Inter-ethnic Relations in Macedonia. *Human Rights Review* 9. Dostopno prek: http://eds.a.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=fc7254c3-536e-4bbb-9835-0cc8fcc20f56%40sessionmgr4009&vid=4&hid=4205_ (20. maj 2016).
50. Roter, Petra. 2001. Locating the 'Minority Problem' in Europe: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development* 4 (3): 221–49. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

51. Saveski, Zdravko in Artan Sadiku. 2012. *The Radical Right in Macedonia. International policy analysis*. Dostopno prek: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09568.pdf> (26. maj 2016).
52. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša: DZS.
53. Smith, Anthony D. 2005. *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
54. Stankovič-Pejnovič, Vesna. 2010. Postaje li Makedonija binacionalna država. *Sociološki pregled*. 44 (1). Dostopno prek: [http://www.socioloskipregled.org.rs/Tekstovi/2\(2010\)/_3_%20Stankovic-Pejnovic.pdf](http://www.socioloskipregled.org.rs/Tekstovi/2(2010)/_3_%20Stankovic-Pejnovic.pdf) (24. maj 2016).
55. Stefanova, Radoslava. 2003. New Security Challenges in the Balkans. *Security Dialogue* 34 (2): 169–182.
56. Stojarová, Vera. 2013. *The Far Right in the Balkans*. Manchester and New York: Manchester University Press. Dostopno prek: https://books.google.si/books?id=u_SSDAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=the+far+right+in+the+balkans+stojarova,+vera+2013&hl=sl&sa=X&ved=0ahUKEwin7ojnwt3OAhUFbxQKHhcBxsQ6AEIGjAA#v=onepage&q&f=false (3. avgust 2016).
57. Taškovski, Dragan. 1968. *Rojstvo Makedonskega naroda*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
58. Tatalovič, Siniša. 1998. Etnički aspekti sigurnosti Jugoistoka Europe. *Politička misao* 35 (2): 65–78.
59. Tatalović, Siniša. 1999. Etnični konflikti in varnost Makedonije. *Teorija in praksa* 36 (6): Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip19996tatalovic.pdf> (20. maj 2016).
60. Thorsten, Gromes. 2009. Between Impositions and Promises: Democracy in Macedonia. *Peace Research Institute Frankfurt Reports* 91 (9). Dostopno prek: http://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_downloads/prif91.pdf (18. julij 2016).

61. Time MK. 2011. *Islamski ekstremisti vo Makedonija?*. Dostopno prek: <http://www.time.mk/cluster/ecf8fc285d/islamski-ekstremisti-vo-makedonija.html> (29. julij 2016).
62. *Ustava Republike Makedonije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.sobranie.mk/ustavna-rm.nsp> (28. avgust 2016).
63. U.S. Department of State. 2015. *Country Reports on Terrorism 2014*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/documents/organization/239631.pdf> (5. avgust 2016).
64. Utrinski vesnik. 2015. *Zošto se molči za Kumanovo?* Dostopno prek: <http://www.utrinski.mk/default.asp?ItemID=A7B855A4E3CE7642BD9D335F81B5EB8F> (29. julij 2016).
65. Vankovska-Cvetkovska, Biljana. 1999. *Between Preventive Diplomacy and Conflict Resolution: The Macedonian Perspective on the Kosovo Crisis*. Balkan Peace Study Center: University of Skopje. Dostopno prek: <http://www.makedonika.org/history/modern/Between%20Preventive%20Diplomac....pdf> (26. avgust 2016).
66. Vankovska, Biljana. 2005. *On the Findings of One More Population "Census" in the Republic of Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.bezbednost.org/All-publications/4316/On-the-Findings-of-One-More-Population-Census.shtml> (28. avgust 2016).
67. Večer MK. 2014. *Koja e pozadinata za napadot na Vladata na Makedonija?* Dostopno prek: <http://vecer.mk/makedonija/koja-e-pozadinata-za-napadot-na-vladata-na-makedonija> (5. avgust 2016).
68. Vučić, Sandra in Miloš Milenković. 2014. *Makedonija: faktor stabilnosti ili nestabilnosti u regionalnom podkompleksu Zapadni Balkan?* Dostopno prek: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2014/0025-85551404423V.pdf> (15. julij 2016).
69. Žagar, Mitja. 1999. Nekaj misli o manjšinskem nacionalizmu: Jugovzhodna Evropa. *Razprave in gradivo: Revija za narodnostna vprašanja* 1999 (35): 291–304. Ljubljana.

Dostopno prek: <http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?target=pdf&urn=SISTORY:ID:917#page=1> (7. junij 2016).